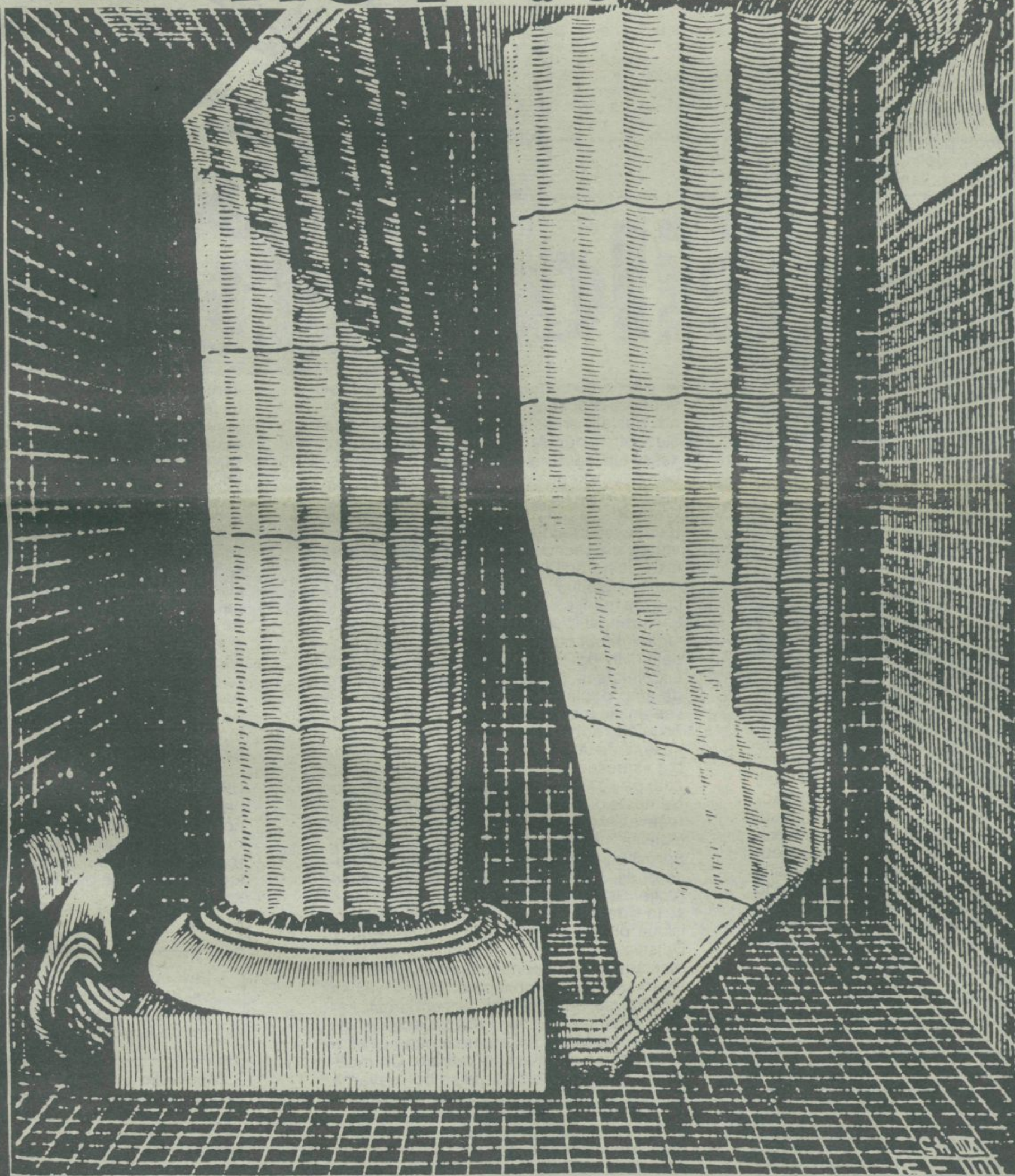

VOLITVE

PONAREJAJO,

mar ne?

stran 5

študentski list št.12 50~ še zmeraj

TRIBUNA

sistem SVOBODE

Zate je bil narejen ta sistem svobode,
zdej se pa igray, če hočeš
in sed doma, če nočeš

Volitve so uspele! Živela demokracija! Prvič v naši bližnji zgodovini sta si stala nasproti dva programa, na podlagi katerih naj bi se študentje odločali za ene ali druge kandidate na volitvah.

Vržena nam je bila kost, toda žal naši zobje niso bili dovolj trdi, saj nismo navajeni grizenja in trganja, ampak rajši goltamo, saj gre tako veliko hitreje in z manj napora, pa še zob si ne moreš polomiti. Druga plat medalje pa je, da se pogoltnjena hrana počasi in slabo prebavlja, kar lahko privede do želodčnih težav. Rešitev najdemo v izmetu (dreku) in če ne gre drugače, pomagajo tudi odvajalna sredstva. Prva (decembrska) programsko volilna konferenca UK ZSMS je propadla, druga (marčna) ni uspela. Kje so vzroki za proceduralni uspeh in vsebinski poraz konference? Še prej pa se vprašajmo, koliko študentov sploh ve, zakaj se je na tej »zgodovinski in prelomni« konferenci sploh šlo. Žal tega razen peščice aktivnih akterjev na obeh straneh (nosilci dveh različnih programov) nihče ni vedel. Očitno pa tudi njim samim marsikaj ni jasno. Še najmanj pa je bilo jasno »uradnim« novinarjem, (Delo, Komunist, Dnevnik), za katere je v bodoče bolje, da če se že ne morejo obrniti na vir informacij (v tem primeru nekdo od akterjev), naj rajši o tem nič ne pišejo. V čem je bistvo vsega dogajanja? V čem je tisti eventualni novum?

UMAZANE IGRE

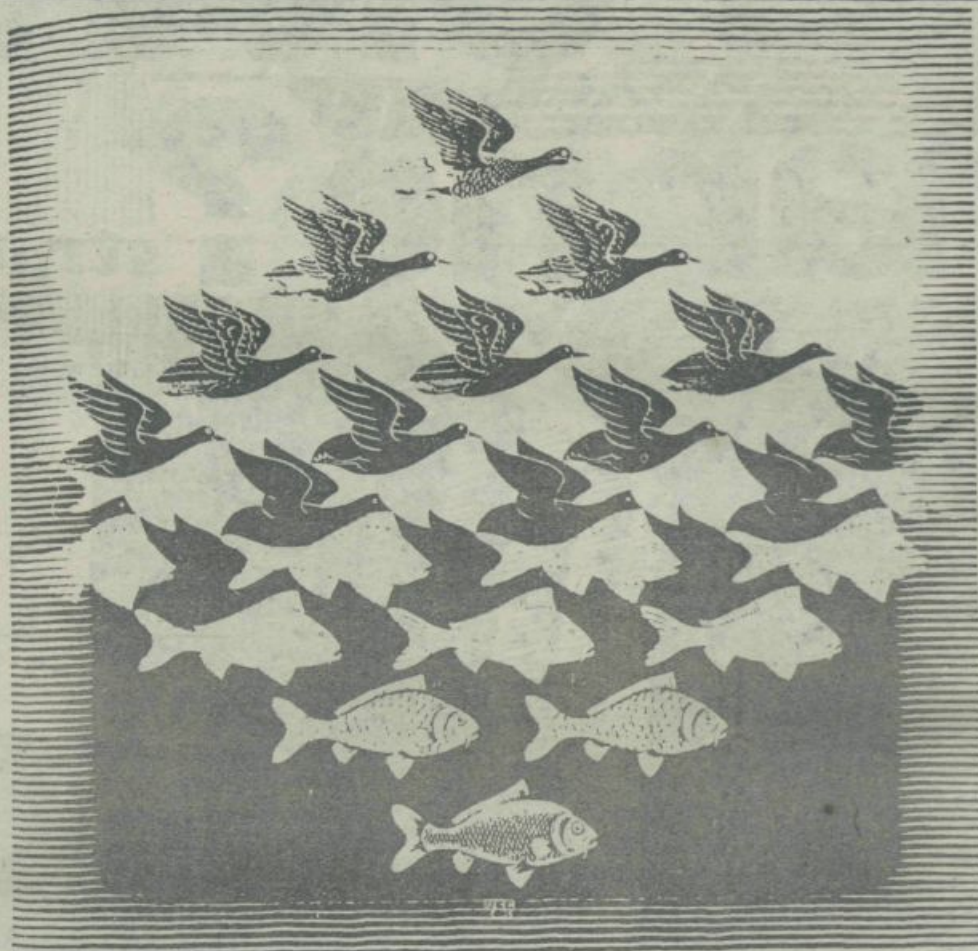
Umazane igre igrajo se z nami,
zakaj se jih ne bi igrali še sami

Na eni strani smo imeli staro predsedstvo UK ZSMS, ki v svojem mandatu ni delovalo nič slabše, kot delujejo podobni organi na vseh nivojih sistema. V skladu z logiko našega sistema si je umišljalo, da se bo, kot vedno doslej, tudi letos samoreproduciralo. Torej, iz svojih vrst so predlagali novo vodstvo (v skladu z našo kadrovskovolilno politiko so zrotirali nekaj imen). Tudi program dela je nastal znotraj predsedstva. Ker pa so ob novih volitvah člani predsedstva vedno imeli volilno pravico in ker je bila sklepčnost delegatov vedno na meji ali pod njo, je bilo ob volitvah ponavadi več članov predsedstva, kot pa delegatov. S tem je bilo zagotovljeno samoreproduciranje in verjetno temu ni tako samo na ravni UK ZSMS. Tak sistem je do lanskega leta »krasno« funkcioniral in bi verjetno še naprej, če ne bi prišlo do bojkota plačevanja stanarin v študentskih domovih. Predsedstvo se je ob bojkotu obnašalo tako, kot se pač za transmijsko organizacijo (kot je ZSM) spodobi. Po eni strani je podpiralo bojkot, po drugi pa omejevalo. Lahko bi se nam zdelo, da so ubrali zmerno pot reševanja problemov, ki naj bi bila realno-politično edina mogoča. A očitno to ne drži in situacija se jim je kmalu izmuznila iz rok. V času kakršne koli krize se interesi vsaj do neke mere politizirajo in kompromisarski programi ne padejo na ugodna tla.

Takrat pridejo do izraza radikalni programi, ki pa so žal večkrat radikalni zgolj po formi, ne pa po vsebini, kar pa je v kriznih trenutkih tudi dovolj, da privlečejo množice, ki se takrat odločajo veliko hitreje in z večjo mero emocionalnosti in iracionalnosti. Ravno to se je zgodilo ob bojkotu in Delegatska konferenca študentskega centra (DK ŠS), oziroma »bojko-tašik«, je prevzela štafetno palico. Kljub navivnosti svojega programa in trdoglavi takti-

ki, ji je ravno zaradi neodločnosti in nesposobnosti predsedstva, uspelo vsaj navidezno postati predstavnik določenega dela študentske populacije. Žal pa le navidezno, saj se tudi sami niso premaknili z mrtve točke – forumskega dela. Delovanje mladinske organizacije na Univerzi je isto v primeru predsedstva in Delegatske konference (čeprav se slednja vsaj v programu zavzema za drugačno delo, a zaenkrat v praksi niso nič naredili). Ob takem delu pa ne moremo govoriti o predstavnikih neke populacije, še manj pa lahko za to krivimo nezainteresiranost študentov. A žal se razen nekaterih »globokoumnih« fraz o dejanskih, globalnih in parcialnih interesih, s tem niso uspeli kosati. Napredek je bil edino v tem, da smo dobili dva »različna« programa (o vsebinski (ne)različnosti sem že govoril). To je bilo dobro izhodišče, a žal je ostalo le na tem. Že lani spomladi se je začelo obdobje »smešne vojne«, ki je trajalo do sedaj, zdaj pa se vse skupaj sprevrača v agonijo. Namesto da bi se ob dveh programih začeli reševati vsebinski problemi, so se stvari ustavile ob proceduralnih vprašanjih. Sprostitev demokracije je privedlo do čudne godlje naivne represije in lažne demokracije. Vsaka stran, še posebno pa tista, ki se je v danem trenutku počutila šibkejšo, je iskala pomoč v višjih političnih strukturah. Dejstvo, da so tudi te strukture za kulisami razklane in žal tudi nesposobne, pa je vso stvar samo zakompliciralo. (Naša visoka politika vsaj navzven daje vtis enotnosti, kar pa je zgolj navidezno. Taka situacija je veliko bolj nevarna, saj se nasprotja ne rešujejo, temveč prikrivajo in zatirajo. Ob možnem izbruhu pa so zato veliko bolj nevarna od odkritih nasprotij.) Vsekakor je pozdravno, da ni prišlo do posega (vsaj represivnega) višjih političnih struktur oziroma da ni prišlo do »žaganja« glav, kar so mnogi napovedovali. Žal pa nas bo pomanjkanje politične kulture in demokratične tradicije še dolgo pestilo in tega se ne da spremeniti čez noč.

Verjetno je tudi čas okrog »splošnih« volitev, ko nobena struktura ni hotela nastopiti represivno, da ne bi v očeh javnosti delovala kot nedemokratična, botroval k temu, da je na ponovljeni konferenci zmagala »radikalna« Delegatska konferenca. Drugega pa ob nesposobnem predsedstvu (nesposobnem celo za manipulacijo) tudi ni bilo pričakovati, pa čeprav so se nekaterim ob branju programa Delegatske konference (objav-

ljen je bil v prejšnji številki TRIBUNE) ježil lasje. Zahtevki po zmanjšanju deleža sredstev za vojsko, ukinitvi takšne politično-propagandne literature, ki je koristna samo za DINOS, zmanjšanju deleža za kongrese in spomenike, niso ravno mačje solze (o realnosti teh zahtevkov pa kdaj drugič). Toda čeprav mnogim to ni bilo všeč, je Delegatska konferenca vendarle zmagala, kar pa je verjetno še najbolj posledica tega, da se je konferenca preprosto »morala« izpeljati. In ta izpeljava za vsako ceno je vzrok za neuspeh konference, vendar pa je bila to verjetno edina možna rešitev. Med dvema slabima možnostima smo izbrali manj slabo. Kaj sedaj? Najbolje bi bilo novo vodstvo pustiti, naj nekaj naredi, saj jih samo po programu ne moremo slediti. A žal se taktika že nagiba v drugo smer. Novemu vodstvu letijo polena pod noge z vseh strani. Ni pa neznana tudi pomisel, da bi UK ZSMS do jeseni sploh razpustili, kar pa bi bilo najslabše. UK, kakršne koli naj bo, je študentom potreben. Nič boljša ni varianta, da bi se sedaj novo vodstvo izčrpalo v političnih bojih, saj bi kmalu zgubili tudi tisto minimalno podporo med študentskimi društvi, ki od UK pričakujejo pomoč, ne pa utapljanje v politikantsstvu.

SKUPI

Levi in desni,
vsi bodo našli svojo sredino,
južnjaki in severnjaki,
vsi bodo ponosni na svojo vedrino

Medvedjo uslugo pa si delamo, če si študentje med sabo mečemo polena pod noge. Možnost, da ponudimo tej družbi nov model odločanja, je pred nami. Ne formalno, temveč vsebina naj bo naše vodilo. Če to izpustimo iz rok, je veliko zamujenega, kajti izpitni roki za ta predmet niso vsak mesec.

Čas in prostor hlastata po rešitvi. Delne rešitve nas niso nikamor pripeljale (primer bojkota). Tudi osel gre samo dvakrat na led. Ali bomo šli mi še tretjič?

SISTEM SVOBODE

Zate je bil narejen ta sistem svobode,
v njem boš živel, če hočeš,
in v njem boš umrl, če nočeš.

VOLITVE 86

Delo, 21. mar., poročilo s seje predsedstva Občinske konference SZDL Ljubljana-Center

Eden izmed vzrokov je ta, po besedah članov predsedstva, da je v občini kljub statističnim izračunom veliko revščine, kar gotovo vpliva na volilno ozračje. Kar tretjina članov je upokoјencev, med katerimi je veliko takih z zelo nizkimi mesečnimi prejem-

ki. Na seji je bilo rečeno, da je na skupino občanov z nizkimi dohodki zlasti vplivala podražitev nekaterih živil. Menili so tudi, da nikjer drugje na svetu ob volitvah ne dražijo živil. Člani predsedstva so se vprašali, kako naj občani volitve doživljajo kot praznik, če pa se skoraj sočasno v trgovinah podražijo osnovne živiljske potrebščine.

Slišati je bilo mnenje, da je na manjšo vo-

lilno udeležbo vplivalo pisanje v tedniku *Mladina*, ki je po besedah razpravljalcev skušalo razvrednotiti pomen volitev, saj so bile volitve opisane kot politična farsa. Eden izmed članov predsedstva se je celo zavzel, da bi moralo uredništvo *Mladine* za takšno oceno odgovarjati.

Slaba volilna udeležba na SAZU in nekaterih fakultetah je posledica različnih vzrokov. Na akademiji za glasbo, na primer, ni volil nihče, ker je študentka, ki so ji zaupali pripravo volitev, zbolela. Eden od razpravljalcev pa je dejal, da bo treba to vprašanje še preučiti, saj ne more biti vse v redu, če ustanova, kot je SAZU, ne more ustrezno organizirati in izpeljati volitev.

volim voliš voli

Sedaj ko je volilni spektakel mimo in je večina občanov volila (nekateri pač niso) in bodo drugi volili še enkrat, spet drugi pa tudi vdrugo ne, velja popisati »represivne« poteze, ukrepe, metode in taktike na dan volitev, katerih cilj je bil zvišati volilno udeležbo, na drugi strani pa zabeležiti tudi odpor občanov, če bi se volitev ne udeležili ali če bi kako drugače »ne volili«. Naj takoj pomenimo, da ne gre za represijo v običajnem pomenu besede, ki bi jo nad državljani izvrševali pripadniki represivnih aparatov države, temveč prej za skupek taktik mikrooblasti, od katerih so nekatere priličljive Foucaultovemu konceptu »dispozitiva« in zato delujejo na različnih ravneh; vse pa imajo skupni cilj: kar se le da številno udeležbo na volitvah. Nekateri med njimi se gibljejo na spolzkem in nedoločljivem robu, kjer lahko ista poteza že koga deluje osvobajajoče, mu zgolj olajša ali omogoči izpolnitev namere, ki jo je tako ali tako hotel udeležiti, za koga drugega pa lahko ta isti ukrep zadobi obeležje tega, kar se sicer v pogovornem jeziku označuje kot »prostovoljni mus«. Dodajmo še, da bomo za večino bralcev, poslušalcev, predvsem starejših, rekli zgolj »cesar je nag«, to je, javno bomo izrekli, kar je že tako ali tako ustaljen predmet zasebnih pogovorov, v katerih občani komentirajo in si izmenjujejo volilne izkušnje.

Seznam še zdaleč ni popoln ter je naključne narave, saj je bil narejen na podlagi ustnih razgovorov z naključnimi volilci in člani različnih volilnih komisij v Sloveniji. Poudarjamo pa, da vsi našeti primeri opisujejo konkretne situacije konkretnih ljudi v konkretnih KS in OZD, katerih imen pa, iz razlogov, ki jih menda ni potrebno posebej navajati, ne objavljamo.

PRIMERI IZ KS:

— Vodja oddelka povede svojo delovno skupino na malico, še prej pa v skupini odidejo na volišče.

— Volišče je na samem vhodu v tovarno in se nahaja še pred kartoni, na katere delavci vtiskujejo čas prihoda na delo. Do kartonov, ki beležijo delavčovo prisotnost na delu, ni moč priti, ne da bi prečkali volišče. Drugega vhoda v tovarno ni.

— Volilca sodelavci nagovarjajo, naj voli, da ga člani volilne komisije in prav tako sodelavci ne bi ves dan zaman čakali.

— Volilca sodelavci nagovarjajo, naj gre volit, ker so že tako ali tako težko našli ljudi, ki bi bili pripravljeni sprejeti delegatske funkcije.

— Volilca sodelavci nagovarjajo, naj voli, da člani volilne komisije in prav tako sodelavci ne bi bili kritizirani zaradi preslabe udeležbe.

— Volilca na odgovornem delovnem mestu nadrejeni nagovarja, naj gre volit, saj

opravlja pomembno delo v tovarni in bi moral zaradi svojega visokega položaja biti sodelavcem vzor.

Zadnji štirje primeri podajajo vzgibe, zaradi katerih so ti občani volili oziroma naj bi volili. Lahko jih imenujemo človeške, etične, vendar pa se moramo zavedati, da so posledici njihovih dejanj politične narave. Ti primeri obenem kažejo tudi pragmatične razloge, zaradi katerih so se ti volilci udeležili volitev, razloge, ki kot taki niso umestljivi v legitimacijski govor vladajoče ideologije.

PRIMERI IZ KS:

— Občanu, ki še ni volil, uro pred zaprtjem volišča telefonira član volilne komisije in ga pozove, naj se udeleži volitev.

— Občan v popoldanskih urah dobi anonimni telefonski klic, glas v slušalki ga vpraša, ali je že volil.

— Občana, ki so mu poprej telefonirali in ga pozvali, naj se udeleži volitev, pa tega kljub temu ni storil, pride z avtomobilom iskati na dom član volilne komisije, sicer njegov znanec, in po krajšem prijateljskem prepričevanju se družno odpeljeta na volišče.

— Občana, ki se volitev še ni udeležil, v popoldanskih urah obišče mladinski aktivist in ga spomni, da še ni volil.

— Občan ne voli samo v lastnem imenu, temveč tudi v imenu ostalih družinskih članov.

— Mediji javnega obveščanja udeležbo na volitvah prikazujejo kot državljansko pravico in dolžnost ali, brez posebne omembe pravice, le kot dolžnost.

Če zgoraj našeti primeri na ta ali oni način vzpodbujajo volilca k temu, da voli, pa naslednji primer lahko vpliva na to, koga oziroma kako naj voli:

— Na nekaterih voliščih, kot beremo v časnikih, v času največje gneče ni bila zagotovljena tajnost glasovanja.

Nekateri izmed navedenih primerov zaradi svoje teže zaslužijo posebno pozornost. Kot že rečeno so posebej mediji javnega obveščanja prikazovali volilno pravico kot državljansko pravico in dolžnost oziroma, brez posebne omembe pravice, le kot dolžnost ali obveznost.

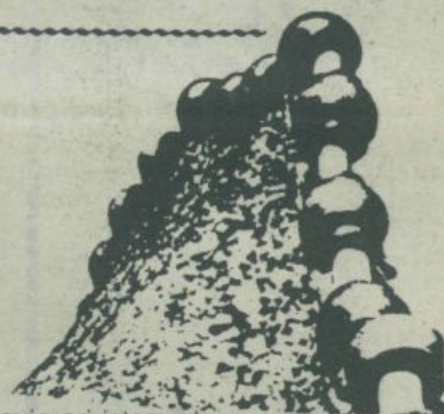
Ustava kategorije volilna dolžnost ne pozna. Pozna pa volilno pravico, ki je, kot je znano, splošna. Še več. Kazenski zakon SR Slovenije v prvem odstavku 80. člena, naslovljenega »Kršitev proste odločitve volilcev«, izrecno pravi: »Kdor koga s silo, resno grožnjo, podkupovanjem ali na drug nedovoljen način prisili ali nanj vpliva, da pri volitvah... glasuje ali ne glasuje... se kaznuje z zaporom do treh let.« Kazenski zakon torej izrecno sankcionira vsakršno prisiljevanje ali vplivanje na volilca, ki je izvršeno na »nedovoljen način«. Čeravno omenjeno pisanje bržkone ne spada med »nedovoljene

načine«, pa je vsaj politično nedopustno, saj med volilci ustvarja vtis, da je voliti res dolžnost.

Nemara pa sintagme »državlјanska pravica in dolžnost« ne kaže razumeti v pravnem pomenu. Morda gre le za moralno pravico in dolžnost? Pa pogledajmo. Najpoprej že sama volilna pravica ni moralna pravica. Je ustavna pravica, zato je pravica, za katero je zagotovljeno sodno, potemtakem pravno varstvo. Na drugi strani pa se, kolikor naj bi bilo voliti zgolj moralna dolžnost, zadeve v socializmu zapletejo. V sistemu parlamentarne demokracije bi takšna obveza pomenila le moralno dolžnost, da se volilec volitev udeleži. To, za katero politično stranko ali politični program bo glasoval, torej to, za kar pri volitvah sploh ne gre, tako ostaja v domeni suverene presoje volilca. Ker pa v socializmu šteje zgolj volilna udeležba (kdor o tem še dvomi, naj si prebere poročila o volitvah v dnevnem časopisju), ne pa rezultat, izid volitev, ker ni niti alternativnih političnih programov niti volilnih, izvedbenih, v katerih bi kandidati le precizirali, kaj kanijo na funkciji, za katero se potegujejo, storiti, se nam upravičeno postavlja vprašanje, ali tovrstna moralna obveza nemara ne implicira obvezo tudi do česa drugega, česar svoboda je prav tako zajamčena z ustavo? Kakorkoli, volilna abstinenca je in ostaja pravica slehernega državlјana.

Zakon o volitvah in delegiranju v skupščine (Uradni list SRS, št. 24, z dne 30. 12. 1977) v 126. členu pravi: »Na dan glasovanja o volitvah... je prepovedana vsaka agitacija na volišču. Za volišče se šteje zgradba, v kateri se glasuje in dvorišče te zgradbe.« Telefonskih pozivov in obiskov na domu zakon potemtakem ne prepoveduje. Vprašanje demokracijskih tradicij in politične kulture pa vseeno ostaja odprto. Spomnimo se, da vsaj v nekaterih parlamentarnih demokracijah velja uredba, ki 24 ur pred začetkom volitev zapoveduje prekinitev kakršnekoli volilne kampanje ter prepoveduje sleherni agitiranje. Ob vsem volilnem pompu, ki so ga zagnali mediji javnega obveščanja, je argument, da se je s tem občane poskušalo le spomniti, da so tega dne volitve, najmanj smešen. Pa četudi ga sprejmemo, lahko še vedno odvrnemo: občan ima pravico na volitve tako pozabiti kot »pozabiti«.

Posebej sporna je praksa, ko občan ne voli le v lastnem imenu, temveč tudi v imenu enega ali več ostalih družinskih članov. Ne le da že citirani Zakon o volitvah v 22. členu določa, da naj »delovni ljudje in občani glasujejo osebno«, ter da »nihče ne more glasovati po pooblaščenju« (izjema so občani, ki imajo telesno hibo ali so nepismeni). Kazenski zakon SRS to direktno uvršča med kazniva dejanja. V 80. členu, naslovljenem »Zloraba volilne pravice«, beremo: »Kdor pri volitvah... glasuje namesto drugega pod njegovim imenom ali več kot enkrat

glasuje pri istem glasovanju, se kaznuje z denarno kaznijo ali z zaporom do enega leta.« Da so za tovrstno dejanje soodgovorni tudi člani volilne komisije, je seveda odveč pripominjati.

Preostane še, da popišemo znane metode odklanjanja volitev s strani občanov. Odpor, da bi volili, ti izkazujejo v dveh temeljnih oblikah. Prva, pogojno bi jo lahko imenovali aktivno odklanjanje volitev, je preprosto v tem, da se občan zavestno ne udeleži volitev. Druga oblika, pasivno odklanjanje volitev, je pestrejša in skriva v sebi raznovrsten spekter nians. Vsem različicam je skupno, da občan volilnega listka ne izpolni ali ga prečrta. Če pri tem poda še utemeljitve, nemara napiše tudi kaj nespodobnega ali takega, kar sicer javno ne bi smel izreči, ali če to isto nariše, je vse to bolj ali manj predmet domišljije in osebnega okusa. Pasivnega odklanjanja volitev seveda ne smemo enačiti s številom ali odstotkom neveljavnih volilnih lističev. (Sicer te nevarnosti tako ali tako ni, saj, kot že rečeno, izid, rezultat volitev, tako ali tako ni bil objavljen.) Občan zagotovo lahko voli tudi nepravilno, zaradi česar je njegov volilni listič seveda neveljaven, vendar je potrebno **razlikovati** med nepravilnim izpolnjevanjem in neizpolnjevanjem volilnega lističa. Vseh neveljavnih volilnih lističev tako ni moč subsumirati pod pasivno odklanjanje volitev. V primerih, kjer lahko govorimo o pasivnem odklanjanju volitev, pa je bistvenega pomena, da uvidimo, kako so se ti občani udeležili volitev proti svoji volji. Vendar to, poudarjamo, ne pomeni, da je bila njihova udeležba na volitvah izsiljena, da jim je bilo v nasprotnem primeru zagroženo s sankcijami ipd., pomeni pa, da so ti volilci sami povezovali svojo morebitno volilno abstinenco z določenimi sankcijami. Še enkrat: slednje ne pomeni, da udeležba na volitvah ni bila prostovoljna, pomeni pa, da so ti volilci udeležbo na volitvah **sami** percipirali kot obvezno.

Kako sta k ustvarjanju takega vzdušja, v katerem se je udeležba na volitvah percipirala kot obvezna (kot dolžnost, kot državljanska pravica in dolžnost), tvorno prispevala radio in tisk, samo upam, v zadostni meri pokazali.

Dom ... in

Tomaž Mastnak

16.03.1986 MASAKRA NI BILO

Sociologi in politologi, kot bi rekel Pavle Gantar, so že dolgo tega opazili, da volitve v socializmu ne odločajo o ničemer. Odloča se **pred** volitvami, ko tisti, ki odločajo, odločajo o tistih, ki bodo odločali. In odloča se **po** volitvah, ko kongresi sprejemajo t.i. smeri razvoja, ki jih naložijo družbi – sklicujoč se, lahko, tudi na opravljene volitve, kot njene naloge.

Vseeno pa volitve niso nepomembne. Poročila z volišč so slišati kot reportaže s športnih tekem. O številu volivcev, o tem, koliko jih je do kdaj na kakem kraju (za katerega človek morda sliši prvič v življenju in verjetno nikdar več ne bo) prišlo volit, se poroča v istem tonu kot o uspehih »naših fantov in deklet« v smučanju ali kakem drugem športu, ki je v kaki deželi pač aktualen. Pa vendar primerjava s športom ni korektna. Morda do neke mere, kar se tiče spremljevalnih pojavov: navijaštva, nacionalne histerije in evforije, potenciranega patriotizma, apriorne privrženosti »našim barvam« ipd. Kar se tiče športa samega, pa ne: v športu so nasprotniki definirani, predvsem pa imajo vsi tekmovalci načeloma enake možnosti, zmaga ni odločena vnaprej, pravila igre so za vse enaka, napake in prekrški se štejejo vsem enako, sodniška ekipa ni identična s tekmovalno ekipo, ne ena ne druga pa ne s tistimi, ki so postavili zakone kake športne igre itd. Vsega tega na socialističnih volitvah ni. (Če morda komu še ni jasno, v tem tekstu govorimo o socialističnih volitvah en général, o pravkar minevajočih jugoslovanskih bomo drugič.) Na socialističnih volitvah predvsem in zlasti ni definiran nasprotnik, če bi pa že bil, seveda ne bi smel tekmovali. Še vedno velja, kot je približno pred šestdesetimi leti demokratični boljševik Buharin: druga partija pri nas morda je, vendar v zaporih. Socialistične volitve si lahko predstavljamo kot nogomet, v katerem bi igrala ena sama ekipa.

Čemu potem navijaštvo, če ni drugega igralca? Po eni strani je priganjanje tistih, ki še niso opravili »državlanske pravice in dolžnosti«, po drugi pa, še bolj, avtosugestija tistih na oblasti. Z volitvami si sugerirajo, da so izvoljeni, z volitvami si dokazujejo in se prepričujejo, da so delegati ljudske volje in občega interesa.

Paradoks socialističnih volitev ni le ta, da izvoljeni pravzaprav niso izvoljeni, ampak tudi da tisti, ki volijo, pravzaprav ne volijo. Načeloma sta v državah, v katerih vlada politični monopol in volitve zato ne ustrezajo sociološko-politološkimi kriterijem svobodnih volitev, pred državljani le dve možnosti: da se, kot je dobro napisano v prejšnji *Mladini*, »volitev udeležijo in s tem izrazijo podporo politiki Partije, ali da z bojkotom izrazijo svoje popolno nestrinjanje«. Vendar pa mislim, da je ta podoba, konkretno vzeta, preveč poenostavljena. In da takšna prepoenostavljena obvladuje zbor oblastnikov in jih žene v volilno navijaštvo in preštevanje ter vselej zmagovalno razglasjanje odstotkov volilne udeležbe. Žene jih, da bolj ali manj spretno poudarjajo samo število tistih, ki so volili, ne pa tudi – ali šele naknadno in dosti manj hrupno – **kako** so volili.

Menim, da številke, s katerimi operirajo, sociološko zelo malo povedo. Odstotek tistih, ki so volili, ne izraža števila onih, ki se popolnoma strinjajo s sistemom in ga podpirajo, kakor na drugi strani odstotek volilne abstinence ne kaže na število brezpogojnih nasprotnikov sistema. V te številke ni vračunano niti delovanje represivnih mehanizmov in aparatov države oziroma socialne kontrole, zaradi katerih ljudje delujejo proti svojemu prepričanju in svoji volji, niti delovanje državnih ideoloških aparatov, ki morajo dosežajo, da ljudje lastnega prepričanja in volje sploh nimajo. Prav tako niso vkalkulirani učinki tradicije – tradicionalne politične kulture, etnopsihologije, »volksgeista« ipd. In še kaj bi se našlo. Bistveno pa je, da **ni mogoča sociološka eksplanacija teh števil, da torej njihova družbena vsebina ni ugotovljiva in spoznavna, če ni svobode govora, tiska in združevanja** – pred volitvami, med njimi in po njih. Volilni rezultati, se pravi, volilne zmage v socializmu le zelo zelo posredno kažejo razpoloženje ljudstva; morda nekoliko bolj spretnost, s katero oblast uporablja politični monopol. Še najbolj zanesljivo kažejo, da ni pogojev, na podlagi katerih bi lahko ugotovili njihov pomen.

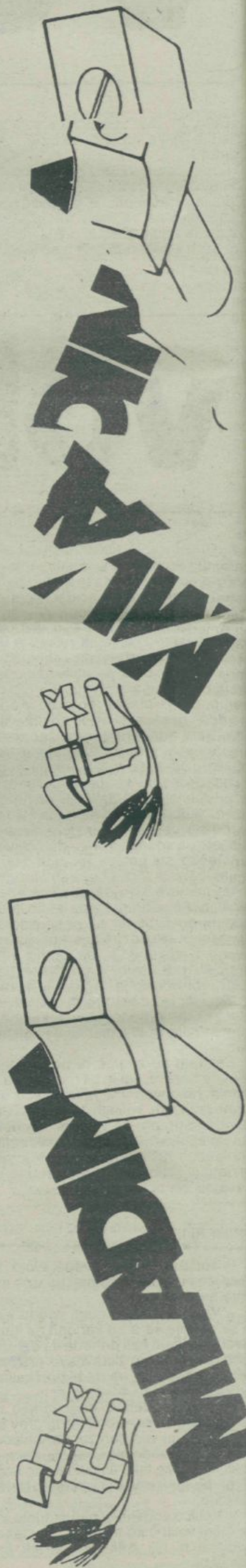
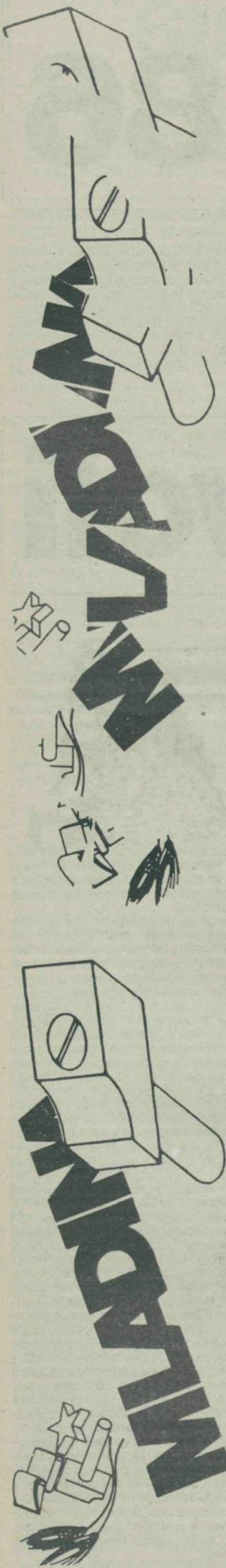
Volitve so načeloma pomembne kot legitimacijski mehanizem oblasti. Vendar danes ni treba čakati volitev, da bi zvedeli, da se legitimnost vseh socialističnih sistemov in režimov kruši – za to je obilo drugih pokazateljev. In po drugi strani nihče ne more več verjeti, da lahko same volitve, caeteris paribus, zaustavijo procese delegitimizacije socialistične oblasti ali tej oblasti celo podelijo (novo) legitimnost. Prej je mogoče, da t.i. uspeh volitev preslepi samo še oblast samo, jo zaslepi, da si začne umisljati, da je trdnost, kot je v resnici, predvsem pa da je njena krtnost drugega kova, kot v resnici je; lahko pa demoralizira družbo. Vendar iz dealektike zaslepljenosti in demoralizacije zagotovo ne nastane nič dobrega.

Socialističnih volitev ne moremo razložiti niti kot sistem rekrutacije za oblastne aparate niti kot mehanizem reprodukcije sistema (to so morda le zelo posredno). Itd. Socialistične volitve preprosto so.

Pa sestopimo na koncu s teh splošnih refleksij in abstraktnih modelov na naša konkretna tla. 16. marec je bil za nas velik dan. Dan, na katerega smo nestrpno čakali in na katerega smo se dolgo in dobro pripravljali. Tega dne je bil v Ljubljani po dolgem času spet enkrat rock koncert. Žal pa se je zgodilo, da je bilo treba na newyorški »rockovski teater krutosti« čakati dve debeli uri, in še bolj kruto je bilo, da niso mogli nastopiti mariborski Masakr. Zares kruta je šele usoda slovenskega rocka. Škoda, da Mariborčani niso mogli nastopiti, ker nam tako ni bilo dano slišati njihovega in erešovskega »alter hita« v živo. Le ko je bila nevspečna novica že sporočena, se je nekdo spomnil nanje in zavpil: **»Dol z bando!«** To je moralo leteti ali na organizatorje ali pa, še verjetneje, na ameriške goste.

Tomaž Mastnak

ZAČEL SE JE SPOMLADANSKI PRESTOPNI ROK. PO KULOARJIH SE ŠIRIJO NATOLCEVANJA, DA JE TRIBUNA PONUDILA TOMAŽU MASTNAKU ZA PRESTOP V NJENE VRSTE VELIKE DENARCE. IZ TAISTIH KULOARJEV SMO ZVEDELI, DA NA UREDNIŠTVU MLADINE VLADA OBSEDENO STANJE. UREDNIŠTVO TRIBUNE TAKA PODTIKANJA ODLOČNO ZAVRAČA TER IZJAVLJA, DA OBJAVLJA SAMO TISTE ČLANKE TOMAŽA MASTNAKA, KI SI JIH UREDNIŠTVO MLADINE IZ TAKŠNIH ALI DRUGAČNIH RAZLOGOV NE UPA OBJAVITI.

nafta, upanje in smrt

Najbolj nepričakovana novica (pa vendar bi se jo dalo predvideti) letošnjega leta je radikalen padec cen nafte. Prav tiste nafte, ki je v šestdesetih letih in v prvih letih sedemdesetih let zaradi nizke cene naredila zahod za svet naglega napredka, nebrzdane porabništva in nenasitnega uničevanja. In ta nafta je tudi po nekaj zaporednih krizah streznila prav tiste ljudi, ki jih je prej razvajala. Astronomska rast cen nafte je ves svet postavila pred dejstvo o omejenosti tega energetskega vira, arabski narodi pa so z več usklajenimi akcijami opozorili, da je to naravno bogastvo njihovo.

Burna zgodovina tekočega zlata in predvsem nihanje cen od enega ekstrema do drugega nam je spet »priredila veliko predstavo«. Cene nafte so začele padati v času, ko tega marsikdo ni pričakoval, v daljnoročnih napovedih izpred nekaj let pa padec cen ni prav nikjer omenjen. Se vedno vztrajno drsijo proti 10 dolarjem za sodček.

Vzroki pa so večidel že znani, če še niso povsem, pa bodo prej ali slej analitiki podali vsi (i)racionalnost obnašanja cen na naftnem trgu. Glavne vzroke gre iskati v hiperprodukciji na eni strani in upadu porabe na drugi. Svoje je dodala tudi vse bolj razširjena zavest o ogromnih, doslej nepoznatih zalogah nafte (v primerjavi z ocenami izpred nekaj let so danes ocene o zalogah nafte vsaj podvojene). Ekonomska kriza in vojna napetost na Bližnjem Vzhodu, v Srednji Ameriki in še kje sta silili največje proizvajalke nafte v povečano črpanje nafte, da bi si zagotovile dovolj prihodkov za vzdrževanje ekonomije in povečanje vojaških proračunov. Velika hiperprodukcija (večja proizvodnja od porabe oz. povpraševanja) pa je začela zbijati cene. Da bi te države ohranile raven prihodkov od nafte (za obresti, orožje, hrano, tehnologijo, luksuz...), brez katerih marsikatera ne bi mogla ostati zunanje likvidna, so morale še povečati črpanje in prodajo. Vse je torej vodilo v začarani krog – spiralo, ki je drvela in še drvi proti ceni, ki znaša manj kot 10 dolarjev za sodček nafte. Svoje so dodala severnomorska črpaljšča, vse večje uporaba vrtnih ploščadi, špekulacije in še marsikaj.

Vzroki so stvar preteklosti in čeprav povejo marsikaj, ne dajo odgovora na to, kakšne bodo posledice tako radikalnega padca cen energije (v tem primeru nafte kot enega najbolj pomembnih virov energije). Dalo bi se govoriti o negativnih in pozitivnih

posledicah, o posledicah za države proizvajalke in države porabnice (uvoznice nafte), o posledicah, ki so ali še bodo dejstva, če... itd. Tako bi dobili shemo posledic brez prave povezanosti, morda zelo jasno, toda preveč parcializirano. Zato bom poskušal oceniti vplive pocenitve nafte na svetovni razvoj v celoti za nekaj prihodnjih let, torej prednosti, neugodne posledice in nevarnosti, ki jih prinaša ta pocenitev.

Najbolj očitna reakcija je zmanjšanje izdatkov za nafto pri vsotini razvitih zahodnih držav in pri nekaterih državah v razvoju na eni strani ter upad prihodkov držav, ki največje izvozne prihodke ustvarijo prav z izvozom nafte, na drugi. Jasno je, da se bodo države, ki so izvoznice nafte, znašle v hudih težavah. Če bi v mednarodnih odnosih veljale le ekonomske zakonitosti, bi bankrotiralo kar nekaj proizvajalk nafte z Mehiko na čelu. Države, ki so kupci nafte (predvsem na razvitem severu oz. zahodu, bodo sprostile precejšen del izdatkov za nafto, ta kapital pa se bo pojavil na finančnem trgu in is-

kal najboljšega »plemenitilca«. Istočasno bodo bogati »naftaši« z Bližnjega Vzhoda prisiljeni ogromna finančna sredstva (ki so danes bolj ali manj mrtev kapital po svetovnih bankah oz. največ posojila, ki prinašajo obresti) trošiti za vsakdanje življenje. Vse to pomeni, da se bo ameriški dolar v povprečju začel precej hitreje obračati in to precej bolj dobičkonosno, če bo vložen v industrijo, kot pa če bo ležal v bankah. Velik pritisk na svetovnem finančnem trgu pa bo precej znižal tudi obrestne mere za mednarodne kredite.

Iz vsega povedanega sledi, da lahko pričakujemo povečano ekonomsko rast predvsem na zahodu, kar bi pomenilo vzporedno tudi ugodnejša ekonomska gibanja v deželah v razvoju, to pa vsaj kratkoročno omiliti krize. Istočasno se bodo zmanjšale obveznosti dežel kreditodajalcev zaradi manjših odplačil obresti za kredite, pomembno pa je tudi, da bodo te dežele obrestni lažje odplačevale.

To je ena stran resnice, medtem ko dru-

ga stran grozi predvsem državam proizvajalkam nafte. Za nekatere države z Mehiko na čelu (v najbolj kritičnem položaju so tudi Venezuela, Nigerija in nekatere bolj revne arabske dežele in dežele na Daljnem Vzhodu) takšen padec cen nafte lahko pomeni finančni zlom, a na njihovo srečo ne velja v mednarodnem življenju le ekonomska logika, še posebej ne v času, ko kriza vsaj začasno skriva jeze. Kar neka revnejša država proizvajalk nafte bo torej morala računati na mednarodno pomoč, kredite, odložitve odplačil za obveznosti...

Lažje bodo preživljale proizvajalke nafte (predvsem z Bližnjega Vzhoda). Šejk Jamani je že večkrat poudaril, da si Bližnji Vzhod lahko privoščijo prodajo nafte izpod 5 dolarjev za sodček, ne da bi s tem »zažiral« ostalo ekonomijo in rezerve. Za minimalno stopnjo ekonomske rasti pa imajo dovolj velike zaloge zlatih in papirnatih dolarjev, čeprav bi bila cena 10 let tako nizka. Taki in podobni komentarji v vojni s severnimi proizvajalkami nafte so delno tudi vzrok za tako hiter padec cen nafte v nekaj mesecih. Huje se bo to poznalo državam, ki so cenovno vojno izzvale (po ocenah naftnih oz. zunanjih ministrov OPEC). Predvsem Anglija se je kljub relativno majhnemu deležu prihodkov od nafte v nacionalnem dohodku znašla v ekonomski in predvsem politični krizi. Seveda zdaj računa na pomoč velikega »sina« z druge strani Atlantika. V hujši situaciji pa je Norveška, saj njena ekonomija v bistvu temelji na nafti. Resda nima velikega »sina«, ima pa veliko prijateljev. In če bo celo Mehika prevelika, nihče ne vidi razloga, da ne bi tudi Norveška.

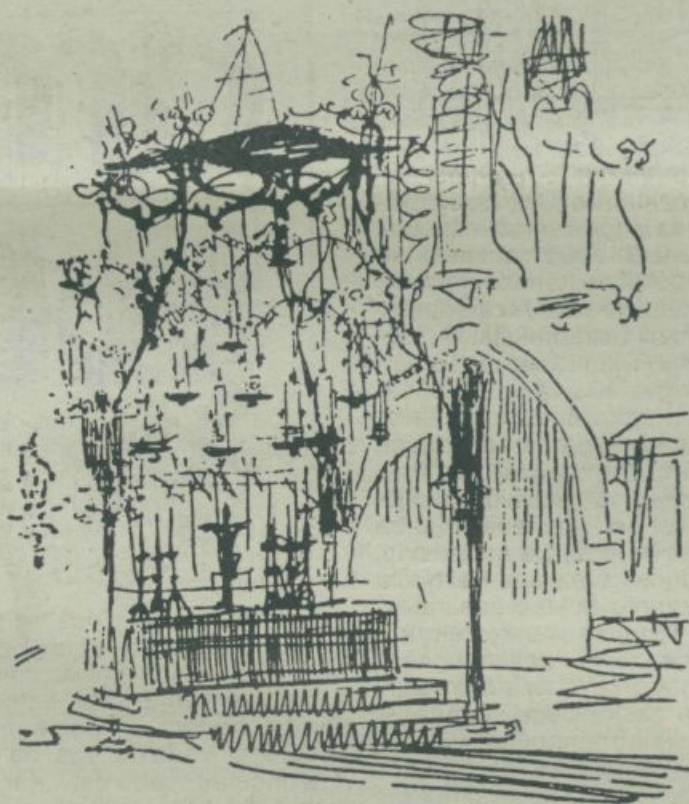
Največ koristi bo nedvomno imela Japonska; vsaka obrazložitev te trditve bi bila po mojem mnenju odveč.

Summa summarum so vsi znani svetovni komentatorji enotni v oceni, da je pocenitev nafte momentalno in kratkoročno precej koristna skoraj za vse (z redkimi izjemami, ki si bodo glede na nastalo situacijo tudi lahko vsaj delno ublažile svoj težki položaj). Vendar samo kratkoročno! Če bodo cene nafte ostale blizu 10 dolarjev ali celo nekaj dolarjev pod to magično mejo tja do leta 1990, kot večina napoveduje, bo svet zaspal ob blagodejnem učinku tako nizkih cen nafte. Vlaganja v raziskovanje alternativnih virov energije bodo postala finančno nezanimiva. Gospodarska rast lahko spet doseže tako visoko stopnjo, da bo ekonomija vodila svet po svojih zakonitostih v sistematično uničevanje vsega, predvsem surovin in okolja. Zavest o neomejenosti poceni energije nas lahko pripelje do dokončnega uničenja naftnih zalog.

To sicer ne bi bilo nič posebno novega, saj smo nekaj podobnega že doživeli ob prejšnjih padcih cen nafte in naftnih šokih, samo da bi bil ta šok neprimerno hujši in bi s svojimi nepopravljivimi posledicami ogrozil obstoj te civilizacije. Najbolj nazorno je to nevarnost opisal komentator ORF rekoč, da so se naftni šoki v preteklih letih pojavljali tako, kot bi nam kdo metal kamenčke za vrat, v primerjavi s tistim po letu 1990 (seveda če do njega pride), ki bo tak, kot bi nas kdo s kovaškim kladivom udaril po glavi.

Zgodovina se ne pojavlja, ampak jo ponavljajo ljudje, ker je ne poznajo!

M.G.

VOLITVE PONAREJAJO, mar ne?

Iz zanesljivih virov smo zvedeli, da so bili rezultati volitev na Filipinih ponarejeni. Bivši predsednik Marcos, ki je imel monopol nad preštevanjem glasov, je na ta način hotel za vsako ceno ohraniti svojo diktaturo. Toda kljub temu je moral oditi. Pravici je bilo zadoščeno.
NAUK: VSAK, KI PONAREJA VOLITVE, MORA PREJ ALI SLEJ ODITI!

INTERVIEW

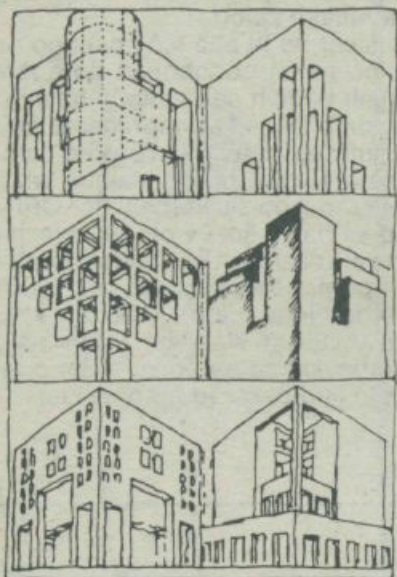
ZVONKO LEROTIĆ

Dr. ZVONKO LEROTIĆ, prof. sociologije ideologije in sociologije politike v Zagrebu

ETATIZEM KOT MIT

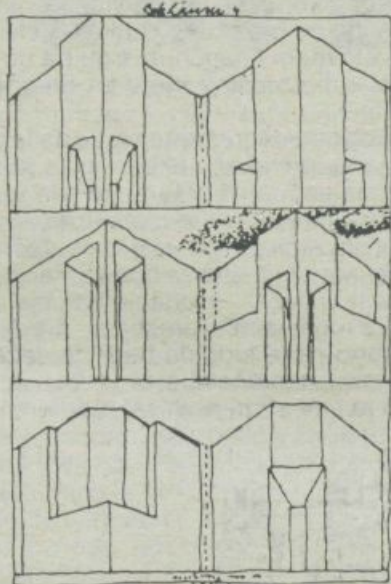
VPR.: Pojem policentričnega etatizma je eden ključnih pojmov, ki se nenehno uporablja v Krični analizi delovanja političnega sistema. Vi ste v enem izmed svojih člankov rekli, da je pojem etatizem, kakršen je pri nas v uporabi, mit.

ODG.: Najprej bom skušal razložiti pojma etatizem in država, da bi lahko prišel do ugotovitve, koliko je lahko etatizem ideologija in koliko mit. Etatizem je univerzalen družbeni odnos, ki hoče postaviti državo (državno birokracijo) kot nujno in nezamenljivo institucijo za razlaganje in posredovanje običajnih interesov. Ta odnos implicira moč in prevlado nad drugimi strukturami (ekonomijo, znanostjo, izobraževanjem in pravom). Moč države leži v skrivnostih in misterijih, s katerimi razpolaga. Država se navznoter izoblikuje hierarhično, navzven pa kot zaprta in samozadostna institucija. Zato je Marx v Kritiki Heglove filozofije prava zapisal, da odprti duh države in konkurenca pomenita za birokracijo izdajo njene skrivnosti. Etatistični družbeni odnos vsebuje izredno notranjo moč, tako da lahko svoj monopolni položaj uporablja kot osnovo za oblast nad družbo.

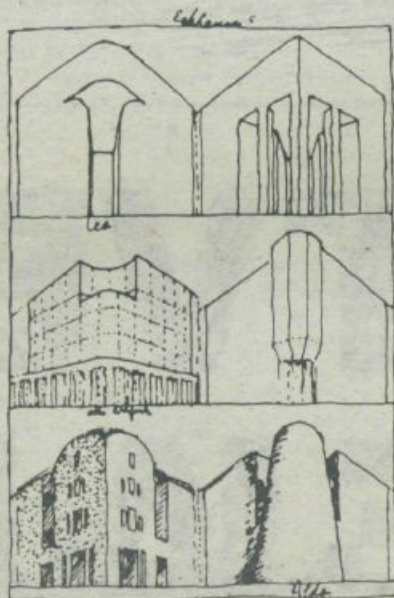

Toda v konkretnem raziskovanju naše družbe se ponuja možnost za obrat. V naši birokraciji ne odkrivamo moči, temveč slabosti. Država je neuspešna pri sprejemanju in izvrševanju zakonov. Slaba in nemočna država, ki ni uspešna pri izvrševanju svojih zakonov, ne more biti osnova etatizma. Ali lahko potem našo državo imenujemo estatiistično, ko pa menjuje zakone s takšno naglico, da le-ti sploh ne morejo postati del življenja. To lahko primerjamo s slabičem, ki svoje odločitve spreminja bo vsakem pritisku. Učinka zakonov se bo tako hitrem menjavanju sploh ne da oceniti. Vsak pritisk (zunanj ali notranji) prisili tako državo, da se obnaša v nasprotju z normami, ki jih je sama sprejela. Teh norm sploh ne upošteva ali pa jih hitro zamenja. Takšna država sploh ne more imeti skrivnosti in misterijev, ker so skrivnosti in misteriji zunaj nje same in ne morejo biti osnova za zaprtost in samozadostnost. To velja tako za zvezno kot za republiške države. Kdaj pa se je pri nas država uprla politični volji? Kdaj ji je uspelo premagati negativne družbene procese (brezposelnost, inflacijo, padec standarda)? Kdaj ji je uspelo vzpostaviti oblast zakona nad oblastjo ljudi? Država pri nas je šibek mehanizem političnega sistema, s katerim razpolagajo sile zunaj države v ožjem

smislu. Kritiki sistema, ki zahtevajo, naj vlada in državni organi ravnajo v skladu z ustavnimi določili, naj delujejo učinkovito in odgovorno, delajo iz etatizma mit, čeprav jim je jasno, da lahko odgovorno in uspešno ravnanje države temelji samo na družbeni moči. To pomeni, na strokovni in kad-

rovski usposobljenosti. Zato naše birokracije ne moremo primerjati z birokracijami na zahodu in v deželah realnega socializma. Etatizem pri nas je torej samo mit, ki naj bi spodbudil pristaše etatizma, da bi se zbrali okrog nove politične formule (formule spremembe). Mit etatizma uporabljajo zlasti za to, da bi razložili nezadovoljstvo ljudi, ne pa stvarno stanje. Ta mit je proizvod balkanske afektivne duše, ki so ji forumi z lažnim racionalizmom odvzeli možnost dialoga in možnost oblikovanja javnosti v skladu z realnimi potrebami. Vendar tudi tisti, ki so za ohranitev obstoječega stanja, uporabljajo idejo etatizma kot mit. Uporabljajo jo za integranje nezadovoljstva, zaskrbljenosti, tesnobe in prihodnosti brez upanja. Na ta način se slabi in kanalizira kolektivna afektivna agresivnost. Ta agresivnost je tako kot instrument politične volje in političnega razuma usmerjena na državo ter na ta način služi ohranjanju obstoječega stanja.

KONSENZ DA ALI NE

VPR.: Princip konsenza je v naši teoriji hkrati najbolj hvaljen in najbolj grajan. Del teoretikov trdi, da je to princip srednjega veka ter da ga je zato treba ukiniti, drugi del pa trdi, da je to princip, ki skupnost naredi močno.

ODG.: Konsenz ni princip odločanja, ki naj bi bil izveden iz države srednjega veka, temveč je izveden iz novodobnega odnosa med družbo in državo. V srednjem veku je princip fevdalnega reda zahteval odnos nadrejenosti in podrejenosti med gospodarjem in vazalom. V tem odnosu ni konsenza, temveč odnos zvestobe in predanosti. Vlada je kot nadomestilo za podložnost v stvarih, ki so se nanašale na skupno obrambo, najzvestejšim pristašem podelil zemljo.

Princip konsenza je nastal šele takrat, ko je nastopila verska svoboda (okoli leta 1520). Takrat je prišlo do prvega konsenzualnega odnosa med dvema verskima skupnostima v Švici (med genevsko in bernsko). Ta odnos je bil impliciran v formuli CUIUS REGIO, ILIUS RELIGIO. Šele tam, kjer obstajajo enaki po moči in enaki po pravicah, je možno govoriti o pravem konsenzu. Ker pa je pojem enakosti in svobode novodoben, pojem konsenza bolj pripada moderni, kot pa predmodernim družbam.

Konsenz lahko gledamo s treh vidikov. Lahko ga gledamo kot idealno obliko odločanja, kot realno obliko odločanja ali kot obliko odločanja, prek katere je mogoče zlorabiti pravico do polnega soglasja, kar pa lahko privede do tega, da je s principom veta onemogočeno ustvarjanje skupne politike. Tako pride do razmer, da se namesto principa veta uveljavi večinsko odločanje, ki označuje premoč nekoga nad nekom.

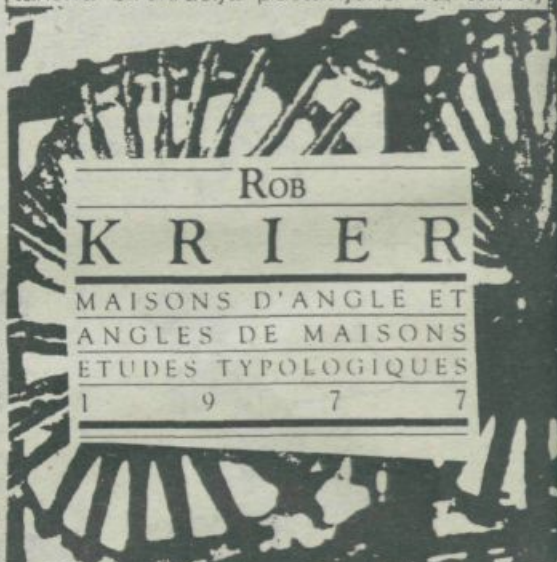
1) Na konsenz lahko gledamo kot na idealno obliko odločanja. Tu politiko pojmuje kot umetnost mogočega oziroma kot sposobnost, ki usmerja pozitivne tendence v družbi. V tem primeru konsenz ni vprašljiv.

2) Če gledamo na konsenz kot na realno obliko odločanja, nam politika predstavlja usmeritev skupnosti k nekemu cilju, obenem pa tudi borbo za oblast. V takšnem odnosu, kolikor obstaja enakost moči, je konsenz lahko varuh trajnosti skupnosti.

3) Pri nas ne moremo govoriti ne o eni ne o drugi obliki političnega odločanja. Zastavimo si vprašanje: Zakaj nekatere pravne države preraščajo v birokratske države? Odgovora ne bomo dobili iz analize same države, zato ker je v vsakem sistemu pravna država instrument oblasti določenih političnih sil, oziroma preko njih, določenih socialnih sil. Vzrok, da se v nekaterih sistemih pravna država birokratizira, je treba iskati zunaj same države. Nahaja se v političnem sistemu in v socialni strukturi. Na tem mestu bi analiziral samo tisti del političnega sistema, ki pomaga birokratiziranju države. Kolikor pojma in prakse politike ne razumemo kot usmeritev pozitivnih tendenc k nekim vrednostim in ciljem, ampak politiko razumemo zgolj kot boj za oblast, kjer prihaja

do zlorabe politične moči, potem iz pojma politike kot boja za oblast nujno izhaja takšen model tudi za samo državo. To pa pomeni, da se negativne tendence političnega življenja v državi reflektirajo kot birokratske tendence. Angleški sociolog Parkinson je v svoji knjigi Parkinsonov zakon opisal politiko kot boj za oblast. V takšni politiki vladajo nekatere tendence, ki so nujne. Prva od teh je, da so ljudje zadovoljni z nizkim standardom dela, skromnimi cilji in da za te cilje uporabljajo neprimerna sredstva. Druga tendenca je samozadovoljstvo. Z »dobrimi« diskusijami in »dobrimi« pravnimi odločitvami so nekateri politiki tako zadovoljni, kot da bi v realnosti že veliko tega naredili. Samozadovoljstvo povzroča tudi nizek standard dela. Iz nizkega standarda dela, nizkih zahtev, ki jih nekateri postavljajo sebi, torej iz samozadovoljstva, slej ko prej, izhaja obča ravnodušnost do pozitivnih in negativnih tendenc v družbi. Kadar te karakteristike politike kot boja za oblast uporabi država, takrat birokracija podleže zakonu, ki jih je omenil Parkinson. V tem primeru birokracija raste neodvisno od potreb družbe. Če je takšna birokracija postavljena kot temelj

konsenza, potem konsenz pade v dva ekstrema. Birokratske skupine, ki nimajo pregleda nad celoto, so odtujene od življenja ter ne spremljajo pozitivnih tendenc družbe, po eni strani težijo k temu, da bi svojo neaktivnost in neodgovornost izražale v skupnosti pod pretezo, da imajo pravico do izražanja svojega mišljenja. Po drugi strani pa iz takšne birokratske strukture izhaja tendenca, da se po logiki politične moči tisti, ki so močnejši, legitimirajo z idejo učinkovitosti ter da zahtevajo zamenjavo konsenza z večinskim odločanjem.

Naj sklenem, da ima ideja konsenza v svojem idealnem in realnem aspektu polno vrednost, toda kadar se v ideji konsenza zlorablja politična moč, takrat nobena oblika odločanja ne more obdržati skupnosti za daljši čas.

Davor Gjenero prevedel: R.B.

Uredništvo TRIBUNA
61000 Ljubljana
Kersnikova 4

Pošiljam prispevek na poziv k sodelovanju v odprti rubriki o Kritični analizi. V 9. številki letošnje TRIBUNE mi je v pozivu na javno razpravo bila všeč posebno teza urednika Botterija, da je treba izpostaviti problem jezika, v konkretnem primeru političnega jezika. To razumem kot zahtevo po jasnosti, razumljivosti in racionalnosti izražanja, kar je za vaš študentski časopis posebnega pomena, ker se Tribuna v tem oziru doslej ni odlikovala. Enako pa velja za politični jezik na sploh.

Lep pozdrav!

dr. Mitja Kamušič,
izredni prof. VUS, Univerza
E. Kardelja Ljubljana

njih predlagamo boljše rešitve. Obseg in trajanje sedanje gospodarske in družbene krize ne podpirata domneve, da je njun delni vzrok zgolj v posameznih neustreznih zakonih in drugih predpisih, sicer pa obstoječa normativna ureditev nima ničesar opraviti z gospodarsko in družbeno krizo.

KRIZA PRAVA

Postavljam hipotezo, da gre pri nas za izrazito in globoko krizo prava, ki ne zajema le pozitivne pravne ureditve, ampak tudi splošno pravno zavest in pravno filozofijo, splošno in ideološko tolmačenje pravnih norm, razmerja med politiko in pravom in med pravom in natančnostjo. Kriza prava je torej tesno povezana s krizo politike, s krizo različnih oblik družbene zavesti in tudi s krizo družboslovnih znanosti (ekonomike, upravnootkazacijske vede itd.).

Pravo je pomemben družbeni instrument (sredstvo, tehnika), ki določa in oblikuje obveznosti posameznikov in organizacij ter v skladu z družbenim interesom postavlja določene omejitve in prepovedi pri delovanju posameznikov, družbenih skupin in organizacij, nikakor pa ni sredstvo, ki bi bilo primerno za reševanje vseh družbenih problemov. Inflacija prava pri nas se ne kaže le v prevelikem številu predpisov in pravnih določb, ki so nepregledne, pogosto nejasne in so si med seboj v nasprotju, ampak še bolj v tem, da skušamo s pravnimi normami reševati naloge in probleme, ki jih je mogoče uspešno odpraviti le z dolgoročnimi ukrepi ekonomske politike, politike na področju izobraževanja, zdravstva, znanosti in drugih družbenih dejavnosti, z upravnimi ukrepi oziroma z upravno politiko, z vzgojo in družbenopolitično propagando, z angažiranjem znanosti itd.

MEŠANJE PRAVA IN POLITIKE

Mešanje prava in politike ni škodljivo le za smotno uporabo in učinkovitost prava, ampak škoduje tudi smiselni, potrebni in učinkoviti vlogi politike v družbi (ekonomske, upravne, politike na posameznih družbenih področjih itd.). Politika in organi družbenopolitičnih skupnosti, v katerih se ta politika oblikuje in izpeljuje, postajajo nemočni, nefunkcionalni in neučinkoviti. S tem mislim zlasti na tisto plat našega pretiranega normativizma, znotraj katerega skušamo z ustavnimi normami, normami Zakona o združenem delu in drugih sistemskih zakonov reševati probleme, katerih reševanje bi morali tekoče in odgovorno izvrševati skupščine, izvršni sveti in upravni organi družbenopolitičnih skupnosti – seveda ne voluntaristično, ampak v skladu s spoznanji ekonomske, upravnootkazacijske in drugih znanosti.

MEŠANJE PRAVA IN ZNANOSTI

Naše pravo skuša v veliki meri opravljati tudi funkcijo, ki jo normalno opravljajo ustrezne znanosti oziroma strokovna spoznanja odgovornih poslovnih vodij na osnovi znanstvenih spoznanj in izkušenj iz prakse. Ne smemo pozabiti, da je pravna norma stabilna, toga, obvezna in da posiljuje ali zavira delovanje organizacij, državnih organov in posameznikov tudi takrat, ko za to ni nobene potrebe ali ko ima tako obvezovanje in posiljevanje škodljive posledice. Znanosti (to velja tudi za vse družboslovne znanosti) pa se neprestano in v zadnjih desetletjih izredno hitro razvijajo, dopolnjujejo svoja spoznanja, dajejo na razpolago različne modele ravnanja in torej niso dogmatične, kakor je po svoji naravi pozitivno pravo. Če k temu dodamo še izkustva uspešne prakse, je razumljivo, da lahko poslovni vodje, samoupravne organizacije in državni organi na tej osnovi bolj uspešno delujejo kakor na osnovi toge normativne ureditve.

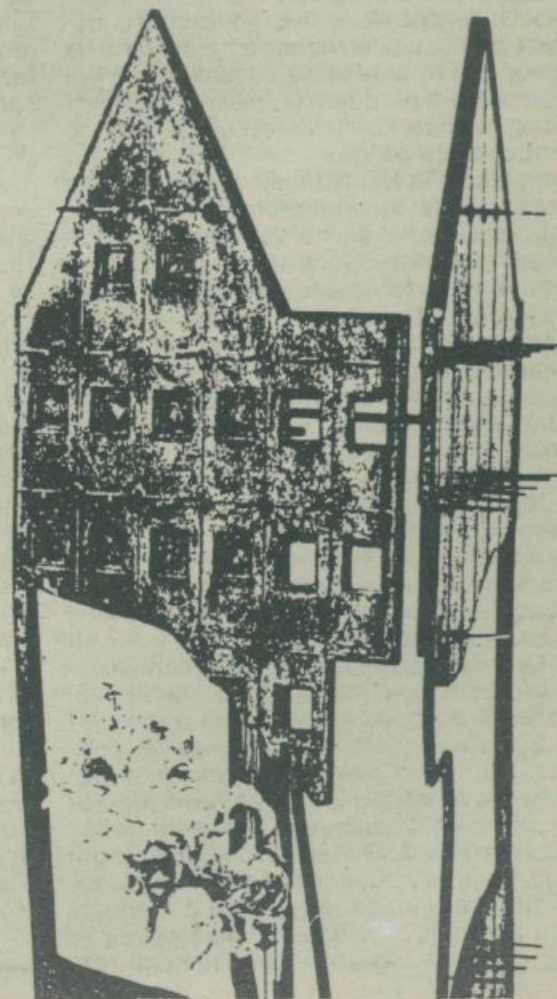
BIROKRATSKI MODEL ORGANIZACIJE

Obstoječa normativna ureditev pri nas ustvarja in pospešuje superburokratski model mikro- in makroorganizacije družbe ne glede na to, da v uradnih resolucijah neprestano razglajamo in zahtevamo nasprotno. Meščanski ideolog birokratskega modela organizacije Max Weber je zahteval, da naj vse odločitve odgovornih organov v katerikoli organizaciji slonijo na predpisih in na strokovnih standardih. Njegova napaka je bila v tem, da je spregledal hitri razvoj strok in tudi strokovnih standardov in da je največje področje delovanja organizacij take narave, da zanj ne obstajajo togi strokovni standardi in da ga tudi ni mogoče togo pravno urediti. Z drugimi besedami,

potrebna je kreativnost ljudi, potrebne so stalne tehnične, poslovne, upravnootkazacijske in druge inovacije. Pri nas smo napravili korak naprej (oziroma nazaj) v smeri birokratizacije v primerjavi z Webrovim modelom. Strokovne standarde, zlasti na družboslovnem področju, smo enostavno pretvorili v pravne norme, npr. z normativno določitvijo (unifikacijo) oblik in načinov združevanja dela in sredstev, organiziranosti, upravljanja, načinov in vsebine planiranja, nalog in del različnih organov; normativno skušamo enako za vse dejavnosti določiti, kaj so delovne celote, ki zahtevajo določeno upravnootkazacijsko ureditev, kaj so »glavne« in kaj »stranske« dejavnosti itd. Tako smo birokratsko omejili samoupravljanje, podjetniško iniciativno, poslovno in organizacijske inovacije, delovno ustvarjalnost. Poslovodne in samoupravne organe smo pretvorili pretežno v izvajalce birokratskih nalog, državne upravne organe v birokratske organe in družbeni nadzor v birokratski nadzor. To smo sami sebi prikriji (najbrž se tega nismo zavedali), tako da smo pojmu »birokracija« dali druge pomen, t.j. nezakonito in samovoljno ravnanje posameznih ljudi, ki opravljajo odgovorne funkcije, njihovo okoriščanje s položajem, protipravno prisvajanje odločanja ipd. Take zlorabe navidez zmanjšujemo, če vse podrobno predpišemo in ne dovolimo nobene samostojnega ravnanja, vendar lahko te negativne pojave bolj učinkovito preprečimo na druge načine, ne z birokratskim normativizmom.

Ker se normativizem začel pri ustavi in je usidran v vseh tako imenovanih sistemskih zakonih in vseh dopolnjujočih državnih predpisih (ravno tako pa tudi v vseh samoupravnih sporazumih in drugih samoupravnih aktih, ki so bili formalno samoupravno sprejeti s podporo političnih struktur), je nastal v zavesti ljudi nekakšen pogojni refleks, ki veže pojav normativizma na socialistični samoupravni odnos oziroma na politični sistem socialističnega samoupravljanja ali pa ju s tem pojavom celo zamenjuje. Zato v nekaterih političnih in pravnih krogih zavračajo zgolj nekatere nebitne pojave oblike normativizma (preveč predpisov in preveč podrobne določbe v njih, ponavljanja in protikvoja predpisov, njihovo slabo kvaliteto ipd.), bistvo normativizma, kot je tu opisano, pa zaradi omenjenega pogojnega refleksa ostaja nedotaknjeno.

Kritična analiza gospodarske in družbene krize ne bo odkrila pravih vzrokov in ne bo našla zadovoljivih rešitev, če bo uperjena le na površje družbenih pojavov, ki se jih ljudje najprej zavedo, in če bo analizirala kritično stanje le enostransko, le politično. Potrebno je kritično analizirati vse družbene sfere z vseh vidikov, predvsem z ekonomskega, upravnootkazacijskega in normativnega vidika. Raziskati je treba tudi družbeno podzavest in od nje odvisno družbeno ideologijo. Če uporabimo analogijo s Freudovo psihoanalizo, bi rekli, da moramo analizirati najprej id (ekonomsko in upravnootkazacijsko strukturo), potem pa od tega odvisni družbeni superego (ideologijo in normativno ureditev). Upoštevanje površinske zavesti ljudi (ego), zlasti tistih, ki to zavest opredeljujejo v DPS in DPO, ne zadošča.

ali vemo, kaj govorimo in kaj delamo?

»Kritična analiza delovanja političnega sistema samoupravljanja« je bila dana v javno razpravo. Moti pa to, da se razpravljenci ne zamislijo in vprašajo, kaj »politični sistem socialističnega samoupravljanja« sploh je. Ali lahko vse, o čemer *Kritična analiza* govori in o čemer v javnosti razpravljajo, označimo kot »politični sistem«? Velik del obravnavanih problemov v bistvu ne vodi v »politični sistem socialističnega samoupravljanja« in zato je zgolj politična analiza teh problemov premalo. Veliko bolj smotno je, če nekatere teh problemov obravnavamo in rešujemo kot ekonomsko-politične, organizacijsko-upravne ali celo kot strokovne, tehnično-administrativne.

Načelo, da je treba vse obravnavati kot prapraskanje političnega sistema, kaže na deformacijo našega mišljenja in ocenjevanja, ki vodi v ideološko in dogmatično blokado znanstvenega, strokovnega in zdravorazumskega razmišljanja. Spomnimo se: dve leti nazaj so v slovenskih glasilih označevali predlog spremembe Zakona o združenem delu, da po novem lahko v delovnih organizacijah obstaja skupni žiro račun za vse temeljne organizacije, kot spodkopavanje ustavno zaščitenega samoupravnega sistema. In ob sprejemanju zveznega zakona o temeljnih družbenega planiranja so tega njegovi nasprotniki v Sloveniji prikazovali kot spodkopavanje samoupravne in federalne ureditve, namesto da bi nekatere njegove ekonomske ali upravnootkazacijske neustrezne določbe zavrnili s strokovnimi argumenti.

Različne pojave, ki imajo politični pomen le obrobno, v povezavi z drugimi pojavi, *Kritična analiza* označuje kot »delovanje političnega sistema«. Ovire, da bi delavci res-

nično postali subjekt odločanja o sredstvih za razširjeno reprodukcijo, o čemer govori *Kritična analiza*, so pogosto ekonomske in upravnootkazacijske narave in treba bi jih bilo operativno odpravljati in reševati že davno, ne pa leta in leta razpravljati o »delovanju političnega sistema« in čakati, da bi ti problemi hkrati z vsemi drugimi bili celovito sistemskopolitično rešeni naenkrat.

Organizacijsko strukturo združenega dela bi bilo treba spreminjati in jo sproti prilagajati zahtevam sodobnega tehnološkega, tehničnega in ekonomskega razvoja, specifični naravi posameznih področij družbene reprodukcije ipd.

Vzroki za neustrezno in neprilagojeno organizacijsko strukturo združenega dela niso v organiziranju OZD mimo pogojev, določenih v Zakonu o združenem delu, in le v delni uresničitvi ustavnih določb o organiziranju TOZD ter njihovem mestu in vlogi v procesih združevanja dela in sredstev in podobno, kakor to ocenjuje *Kritična analiza*. Zato imata razvijanje in dopolnjevanje ustavnega koncepta in Zakona o združenem delu le majhen delež pri globalnih rešitvah.

Za današnjo gospodarsko in družbeno krizo je kriva predvsem neustrezna ekonomska politika države in neustrezní administrativni ukrepi oziroma pomanjkanje teh ukrepov, kadar bi ti bili potrebni. Gospodarska kriza je v veliki meri tudi posledica neustreznih organizacijske strukture združenega dela, ki je normativno preveč togo določena. Naši zakoni in drugi predpisi imajo več neustreznih določb. Vendar ne zadostuje, če kritično analiziramo zgolj posamezne elemente normativne ureditve (posamezne pravne institute) in namesto

TOMAŽ MASTNAK: SOCIALISTIČNA CIVILNA DRUŽBA, DEMOKRATIČNA OPOZICIJA

Govoril naj bi o socialistični civilni družbi. O tem vprašanju se da govoriti na različne načine. Eden je ta, da se govori o zgodovini pojma civilna družba v filozofiji misli, v socialni in politični teoriji od angleške revolucije naprej. Toda tovrstno razpravljanje bi nas pripeljalo predaleč, pa tudi ni strogo potrebno za diskusijo o socialistični civilni družbi. Ali lahko govorimo o socialistični civilni družbi ali raje o civilni družbi v socializmu – je sicer vprašanje, ki ga puščamo odprto, na vsak način pa je to problem, ki je na tnevnem redu ne samo v strokovnih, temveč tudi v političnih razpravah nekako zadnjih deset let, in sicer tako v Vzhodni Evropi kot v delu zahodne demokratične levice. **Na kratko bi rad govoril o kontekstu, v katerem se je začelo govoriti o civilni družbi; nato bi se ustavil pri nekaterih pojmovnih določilih socialistične civilne družbe; na koncu pa bi opisal nekatere značilne organizacijske oblike, v katerih nastopa civilna družba.**

1) Govoriti o socialistični civilni družbi ali o civilni družbi v socializmu – zaradi ekonomičnosti bom govoril preprosto kar o civilni družbi – pomeni govoriti o demokratični opoziciji v socialističnih deželah. Prvo vprašanje je: **Kaj nam nakazuje pojem demokratična opozicija?** Demokratična opozicija je politični pojem, ki nastopa približno ravno toliko časa kot civilna družba in je vezan na problematiko CD oziroma na njeno konceptualiziranje. Pridevek »demokratična« naj bi opozoril na zgodovinska določila te opozicije. Ko govorimo o demokratični opoziciji, namreč ne mislimo na tisto opozicijo, ki je bila za socialistične dežele značilna pred tem (v mislih imamo vzhodno Evropo oziroma vzhodno srednjo Evropo, zlasti po drugi svetovni vojni). Po čem se zdaj ta DO razlikuje od predhodne opozicije? Za to predhodno opozicijo je, grobo rečeno, značilno verovanje ali prepričanje, da je mogoče ustvariti določene spremembe v teh družbenih sistemih tako, da se reformira partijo (ki je v vseh teh deželah vladajoča partija), na osnovi takih ali drugačnih reform partije pa potem omogočiti, da se družba spremeni v smeri, ki si jo ljudje želijo. Značilno je, da to predhodno opozicijo sestavljajo komunisti, člani komunističnih partij, in jih zato, ker si prizadevajo za določene spremembe, imenujejo reformne ali reformistične oziroma reformatorske komuniste. Poleg tega, da verjamejo v spremembe znotraj partije in pa v ključen pomen le-teh za celotne spremembe v širši družbi, je zanje značilno, da mislijo v okvirih marksizma, da se sklicujejo na marksistično teorijo in na marksistično ideologijo, vendar jima poskušajo vrniti nek izvorni oziroma resnični pomen. Ali še drugače: v nekaterih primerih poskušajo določene postavke marksistične teorije oziroma ideologije spremeniti, zato se je zanje udomačil izraz revizionisti. Skratka, to so ljudje, ki ostajajo marksisti znotraj dežel realnega socializma, mislijo, da je mogoče z marksizmom razumeti te družbene sisteme, da je mogoče na marksizem utemeljiti tudi raz-

mišljanje o spremembah v tej družbi in da je do določene mere mogoče spremeniti sam marksizem.

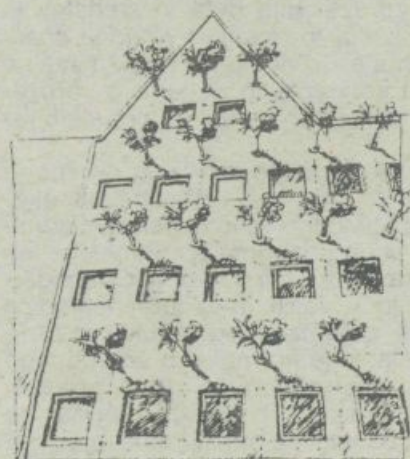
Ko govorimo o marksizmu, je treba povedati, seveda zelo poenostavljeno, da obstajata znotraj marksistične tradicije zlasti dve rešitvi, ki sta pomembni za razmišljanje o civilni družbi. **Gre vedno za pojmovno razmerje med civilno družbo in (politično) državo.** To razmerje je v tej tradiciji reševano na dva poglavitna načina: eden je etatističen, drugi je samoupraven. Za obe rešitvi je značilno, da želita ukiniti razliko med družbo in državo. Etatizem želi družbo razvezati v državo: gre za to, da država družbo enostavno požre in razlika med družbo in državo tako izgine. Na drugi strani skuša samoupravljanje, nasprotno, podružbiti funkcije države in sčasoma prenesti vse funkcije, ki jih opravlja država, na družbo samo. Tudi v tem primeru bi bila tako konec koncev razlika med družbo in državo ukinjena. Skupnost, ki bi nastala v obeh primerih, naj bi bila harmonična skupnost, v kateri bi bili obči interesi neposredno utelešeni, kjer bi obstajala neposredna identiteta med občini in posebnimi ter posameznimi interesi itd. **Ravno na tej točki, na tej ravni, nastopi pojmovni obrat, ki seveda ni samo pojmovni, ampak tudi širše politični obrat.** Najprej se vseeno ustavimo pri pojmovnem obratu. Ta pojmovni obrat je tisti, ki konstituira demokratično opozicijo v realnem socializmu, kakršno poznamo zadnjih deset let. Drugače rečeno: demokratična opozicija je tista, ki izpelje ta pojmovni obrat. Na kratko: obrat je v tem, da se zavrne ideja, da je možno razliko med družbo in državo ukiniti. In ne samo to – stališče je, da je to razliko celo nezaželeno ukiniti. Skratka, uveljavi se prepričanje, da lahko pripelje ukinjanje razlike med družbo in državo samo do ukinjanja demokracije oziroma do različnih oblik totalitarne skupnosti, naj gre za totalitarne državo ali za druge oblike totalitarne vladavine. Nasprotno, to razliko med družbo in državo je treba ne le ohraniti, temveč poglobiti, kar pa v socializmu predvsem pomeni, da je treba začeti ustvarjati in konstituirati civilno družbo. (Za socialistične revolucije sovjetskega tipa je namreč značilno, da civilno družbo destruirajo.) Zato se opozicija znajde v situaciji, ko se začne zavedati, da je treba neke svobodne prostore družbenega življenja – to je že eno od pojmovnih določil CD – šele ustvarjati, da je treba CD šele oblikovati, obenem pa braniti tiste elemente CD, ki še ali že obstajajo, in to v nasprotju s sfero državne dejavnosti.

Historično gledano je za ta pojmovni obrat najbolj zaslužen **poljski KOR (Komite za obrambo delavcev)**, ki se je kasneje, pomenljivo, preimenoval v Komite za družbeno samoobrambo, s čimer je hotel poudariti ravno širino svojega delovanja – skratka, da mu ne gre samo za obrambo delavcev, ki jih je država preganjala po stankah, ki so leta 1976 izbruhnile v Ursusu in Radomu. (Značilno za te stavke je, da je bila proti stav-

kajočim uporabljena zelo visoka stopnja represije, ne samo neposredne, ampak tudi naknadne, zaradi česar se je rodila potreba in spoznanje, da je treba delavcem nuditi pravno, medicinsko in materialno pomoč.) No, in da bi KOR poudaril, da je sfera njegove dejavnosti širša od zaščite delavskih pravic, se je doimenoval v Komite za družbeno samoobrambo. S tem je želel sporočiti, da je v njegovem interesu podpiranje, iniciranje in obramba najrazličnejših družbenih iniciativ, ki se zavzemajo za demokratizacijo družbe in za vsaj relativno svobodo, za spoštovanje človeških in državljskih svoboščin.

Drug pomemben vir je **češkoslovaška Listina 77**. Gre za skupino demokratične opozicije, ki je bila formirana pol leta za KOR. Osnovna značilnost te skupine je, da se je, vsaj na začetku, striktno zavzemala za demokratične pravice, oziroma za človeške in državljske pravice in svoboščine, in v svojih razmišljanjih ravno tako poskušala tematizirati vprašanje civilne družbe.

Bolj ali manj v istem času, vendar precej manj izrazito, se pojavljajo podobna razmišljanja na Madžarskem, pa tudi v Sovjetski zvezi, vendar je za ti dve deželi značilen ne samo določen časovni zaostanek, ampak, vsaj v začetnih letih, dosti manjša pojmovna izčiščenost. (Česar pa ne moremo več trditi za današnjo demokratično opozicijo na Madžarskem.) Naj zaključim ta prvi, historični del: **o civilni družbi kot osrednjem pojmu demokratične opozicije v socializmu lahko govorimo neke od leta 1976 naprej, in to po izkušnjah predhodnih opozicij oziroma po izkušnjah predhodnih nasprotovanj državni oblasti, ki so (vsaj na Poljskem in v CSSR) trajala vse od konca druge svetovne vojne – torej od takrat, ko so bili v teh deželah s pomočjo Rdeče armade ustoličeni socialistični režimi. Gre ravno za prelom s to opozicijsko tradicijo in za premislek napak, ki jih je ta opozicija zagrešila; ne samo napak, ampak vseh tistih njenih vsebin, slabosti, če hočete, ki so morale pripeljati do porazov, če naj nastejem le glavne, tako v Vzhodni Nemčiji 1953, kot na Poljskem in Madžarskem 1956, pa v CSSR 1968 in na Poljskem ravno tako 1968 in 1970/71.**

2) **Katera so, zdaj, pojmovna določila civilne družbe?**

Na prvem mestu lahko omenimo **zakonitost** oziroma zavzemanje za zakonitost, zavzemanje za spoštovanje zakonov, ki veljajo v posameznih državah. Ta zakonitost nastopa na dveh ravneh: kot zahteva opozicije in kot oblika delovanja opozicije. Se pravi, opozicija po eni strani zahteva, da je treba zakonsko določene pravice in tudi dolžnosti spoštovati in izpolnjevati – to leti zlasti na državo in njene organe – po drugi strani pa sama ta opozicija deluje striktno v ustavno in zakonsko določenih mejah in se odpoveduje kakršnim koli ilegalnim oblikam delovanja in željam po spremembi oblasti itd. V tem sklopu je značilno, da dobi poseben pomen **pravo**, in sicer zopet na različnih ravneh. Značilno za določeno socialistično tradicijo je, da pravo nekako omalovažuje, češ da je to ena od sekundarnih, odvisnih form družbenega življenja, ki samo odseva materialna razmerja in da je zato potrebno spremeniti ta materialna družbena razmerja, pa se bodo potem spremenile tudi pravne forme. Skratka, za velik del socialistične tradicije je značilno določeno zanemarjanje in omalovaževanje vprašanja prava in zakonitosti. Nova demokratična opozicija na Vzhodu pa poudari ravno pomen prava in velik pomen spoštovanja pravnih določil. Tako je ena njenih glavnih programskih točk razvijanje **pravne zavesti**, kar pomeni, da si prizadeva seznanjati ljudi s pravicami, ki jim jih zakoni dajejo, in jih usposablja za to, da se znajo za te svoje pravice tudi boriti, da jih znajo zahtevati in uporabljati. Na bolj splošnem nivoju pa se pomen prava kaže v zahtevah, naj država postopa legalno, zakonito, kot **pravna država**. Na nek način postane pravna država, ta liberalni ideal, tudi ideal sodobne demokratične opozicije.

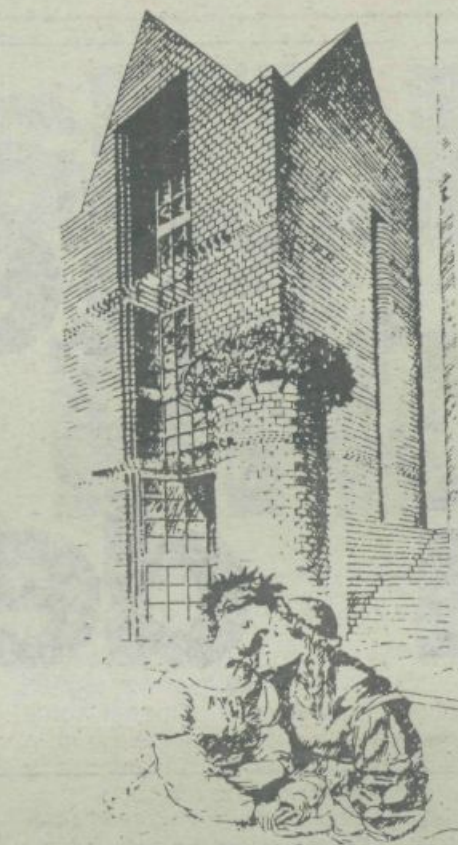
Na zahtevo po zakonitosti se veže eno od zelo očitnih pojmovnih določil civilne družbe – namreč **javnost**, zavzemanje za, te oznake so različne, svobodno javnost, avtonomno javnost, kritično javnost, sfero javnosti itd. Skratka, opozicija si prizadeva delovati javno (za to si lahko prizadeva, ker deluje zakonito), po drugi strani pa si prizadeva in zahteva, da bi tudi država dopuščala javnost in tudi sama delovala javno. (Kaj vse ta zahteva po javnosti vsebuje, bomo videli kasneje, pri organizacijskih oblikah.) Nadaljnje določilo civilne družbe je **avtonomnost delovanja** oziroma neodvisnost od struktur in aparatov totalitarne države. Civilna družba naj bi bila sfera, ki je neodvisna od državnih struktur, ki se organizira zunaj njih in je v tem smislu ne samo neodvisna, ampak tudi svobodna. Ena od osnovnih pridobitev ali pa vrednot te opozicije je ravno ta, da to avtonomnost zelo ljubosumno in skrbno varuje. (Kakšen je pomen tega zavzemanja za neodvisnost, bomo prav tako videli kasneje.)

Nadaljnja očitna značilnost je **pluralizem**. Ta pluralizem se zopet kaže na različnih ravneh. Omenil bom naslednje: gre za **idejni** oziroma za svetovno-nazorski plurali-

zem. Ko govorimo o njem, je treba upoštevati, da je to zahteva, ki deluje tako navzven – se pravi, znotraj opozicije – kot navzven, kot zahteva nasproti državnim organom. Same organizacije civilne družbe torej gojijo pluralizem, po drugi strani pa zahtevajo pluralizem tudi v tistih sferah državnega in družbenega življenja, ki ga same ne obvladujejo. Naslednji je **politični pluralizem**. Če upoštevamo samo notranji organizacijski nivo, gre za to, da v organizacijah, ki se borijo za civilno družbo oziroma delujejo v njej, sodelujejo ljudje najrazličnejših idejnih, ideoloških in političnih prepričanj ter usmeritev in da so te razlike sekundarne pri tem, ko se zavzemajo za demokratizacijo. Naslednja raven tega pluralizma je **organizacijski pluralizem**. Demokratična opozicija ne zahteva samo, naj država dopušča možnost organiziranja različnim interesom, ampak da dopušča znotraj sebe najrazličnejše organizacijske oblike. Nadalje je značilen **socialni oziroma razredni pluralizem**. Demokratična opozicija in konsekventno civilna družba, ni razredno določena, ampak je – če smem tako reči – transrazredna. To pomeni, da v njej sodelujejo predstavniki različnih socialnih skupin, kategorij, poklicev itd. in različnih razredov, ter da so tudi pridobitve, vrednote, za katere se zavzemamo, nadrazrednega pomena. Nadalje je značilen **generacijski pluralizem**. V teh različnih oblikah dejavnosti delujejo praktično vse starostne skupine, od otrok do starcev. Treba je opozoriti še na **spolni pluralizem**. Gre za to, da so različne oblike dejavnosti spolno mešane ne samo v tem smislu, da v njih sodelujejo moški in ženske, ampak je obenem dopuščeno, da obstajajo tudi specifično ženske organizacije. Na nek način bi lahko govorili tudi o **nacionalnem pluralizmu**, vendar z določenim pridržkom. Ta pridržek pa je v tem, da so družbe, v katerih so se zahteve po civilni družbi zlasti močno razmahale in tudi prakticirale, nacionalno relativno enotne. Gre zlasti za Poljsko in Madžarsko, manj velja to za ČSSR, že zato, ker obstajata dva naroda. Po drugi strani pa se je vprašanje narodnih manjšin postavilo odločneje šele v zadnjem času, in to ne toliko kot zavzemanje za pravice tujih manjšin, ki živijo na določenem državnem ozemlju, kolikor kot zavzemanje za pravice lastnih manjšin, ki živijo v drugih državah.

Tako je značilno, da madžarska demokratična opozicija zelo vehementno zahteva pravice madžarskih narodnih manjšin v Romuniji in na Češkoslovaškem. (Značilno za dve državi je, da imata izredno represivno nacionalno politiko do manjšin.) Pač pa lahko govorimo o nacionalnem pluralizmu na neki drugi ravni, namreč v odnosu do Židov. Značilno za te opozicijske skupine je, na Poljskem in Madžarskem vsaj, da v njih sodelujejo, vsaj v opazni, če ne znatni meri, ljudje židovskega porekla in da je v preteklosti država vzbujala in gojila močan antisemitizem. Študentsko gibanje na Poljskem je bilo razbito tako, da je država lansirala grobo antisemitsko kampanjo, ki je preprečila solidariziranje med delavci in intelektualci. Vendar je ta antisemitska tradicija daljša, zlasti na Poljskem. Ravno zaradi tega je pomembno, da demokratična opozicija antisemitizem premaguje in da se nacionalne zahteve vežejo na demokratične. Toliko torej o pluralizmu kot pojmovnem določilu civilne družbe. Z njim tesno povezano je načelo **tolerance**.

Nadaljnja značilnost je **pro-institucionalnost**. Skupine, ki se zavzemajo za civilno družbo, niso sovražno nastrojene do institucij (kar je npr. značilno za novolevičarsko gibanje), ampak se, nasprotno, zavzemajo za institucije. Same želijo biti institucionalizirane in želijo, da tudi država deluje institucionalno. V tej usmeritvi k institucionalnosti so seveda skriti globlji premisleki. Eden od njih je, da se te skupine **odpovedujejo revoluciji kot programu**, deloma zaradi sile okoliščin, deloma iz nekih vsebinskih razlogov. Skratka, ne verjamejo več v možnost kakršnih koli globalnih ali radikalnih sprememb v teh družbenih sistemih in se zato zavzemajo za spremembe v okviru statusa quo. Spremembe je pa seveda mogoče izpeljati ne na ta način, da se obstoječe institucije porušijo, ampak da se preformirajo oziroma da se ustanavljajo nove institucije. Začne se razmišljati o **pogodbenem odnosu med družbo in državo**. Skratka, ne gre za to, da bi družba zanikovala državo in država družbo, marveč za poskus oblikovati med njima odnos, ki bi dovoljeval pogajanja, pogodbe, kompromise itd. Ta kontraktualni odnos ne samo predpostavlja institucije, ampak tudi zahteva izgradnjo novih institucij, ki bi ta pogajanja, te kompromise omogočale in tudi garantirale, da se izbojevanje pravice spoštujejo. Eden od vidikov te proinstitucionalne usmeritve demokratične opozicije so t.i. **paralelne, vzporedne strukture**. Gre za to, da skuša opozicija izgrajevati lastne organizacijske, institucionalne oblike, ki privzemajo značilnosti

paralelnih struktur takrat, kadar država ni pripravljena na sporazumevanje. Če država ni pripravljena na sporazumevanje, je treba te druge sfere družbenih dejavnosti graditi vzporedno z državnimi institucijami. Hkrati s proinstitucionalnostjo sem omenil tudi že **nerevolucionarnost in reformističnost** kot dve določili civilne družbe. Splošno, zbirna oznaka pa je **demokratičnost** oziroma zavzemanje za demokratičnost.

Jasno je, da ta pojmovna določila opisujejo civilno družbo na zelo različnih ravneh, da se večkrat križajo in prekrivajo itd. Nek osnovni pojem pa bi se verjetno z njimi dal ustvariti. Ta pojmovna določila sem povzel po izjavah samih teoretikov in ideologov socialistične civilne družbe.

3) Za konec bi želel opisati **nekaterne organizacijske oblike, v katerih deluje civilna družba**, da bi si lahko predstavljali, za kaj gre, še na neki drugi bistveni ravni, na ravni politične in družbene prakse. **Civilna družba je predpostavka in obenem proizvod družbenih bojov oziroma družbenih gibanj**. Civilna družba je tisti prostor, v katerem se družbena gibanja in družbeni boji odvijajo, po drugi strani pa imamo v socialističnih družbah specifično situacijo, da civilne družbe ali ni (je destruirana) ali pa obstaja samo v elementarnih oblikah – in v tem smislu je civilna družba proizvod, rezultat družbenih gibanj.

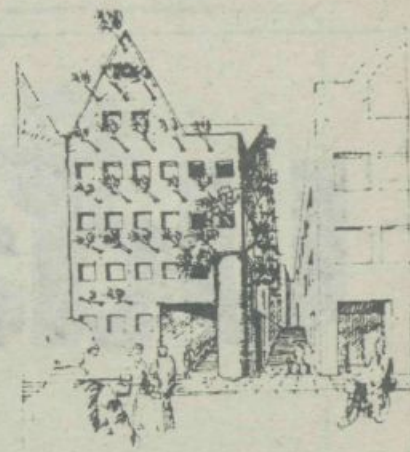
Najbolj, kako bi rekel, monumentalna organizacijska oblika, ki jo je gibanje oziroma prizadevanje za civilno družbo v socializmu doseglo, je seveda Solidarnost na Poljskem. Vendar pa je v sami Solidarnosti že zajet organizacijski pluralizem in je treba, kljub tej generalni obliki, tudi na primeru Poljske, vseeno pogledati te specifične, konkretne organizacijske oblike, v katerih se organizira demokratična opozicija in v katerih se konstituira civilna družba. **Na prvem mestu so delavski boji**. To je značilno zlasti za Poljsko, v dobri meri pa to velja tudi za SZ, v manjši meri za ČSSR in Madžarsko. Če pravim, da so delavski boji ena od osnovnih organizacijskih oblik civilne družbe, mislim najprej na pogoje, v katerih se delavski boji v teh državah odvijajo. To so države, v katerih je delavsko gibanje na oblasti in se delavski boji odvijajo **proti** delavskim organizacijam (proti partiji, proti sindikatom, proti različnim drugim oblikam, ki bi naj združevale delavce). Skratka, ti delavski boji so neodvisni, neodvisni od državnih oblik organiziranja delavskega razreda. **Ena od osrednjih zahtev v teh delavskih bojih je pravica do stavke**, kajti stavka v nobeni od teh dežel ni ustavno dovoljena niti institucionalizirana (menda je samo kitajska ustava izrecno dovoljevala stavko). **Ker stavka ni dovoljena, je zavzemanje za pravico do stavke zavzemanje za institucionalizacijo delavskih bojov, oziroma za omogočanje neodvisnega, toda legalnega izražanja delavskih interesov**. Širša organizacijska oblika teh delavskih bojov v realnem socializmu je **neodvisni sindikat**. Ta zahteva po neodvisnem delavskem sindikatu se je menda najprej pojavila v Romuniji in v SZ, šele potem na Poljskem. Ravno tako se je zahteva pojavila v ČSSR in celo v Bolgariji. Skratka, gre za neko splošno, univerzalno zahtevo delavskega razreda v vseh teh socialističnih državah. Samo na Poljskem pa je neodvisni sindikat bil institucionaliziran, pripoznala ga je država, in samo na Poljskem je zaradi tega dosegel take široke razmere, na katere ne nazadnje kaže število članov, ki jih je Solidarnost imela. Ravno tako so neodvisni sindikati dosegli določene organizacijske oblike in vsaj delno trai-

nost v SZ, medtem ko v drugih državah niso bili več kot programska zahteva.

Na drugi ravni se postavljajo **zahteve po spoštovanju in izpolnjevanju človeških in državljskih pravic**. Če so aktivisti delavskih bojov v prvi vrsti večinoma delavci, gre na tej drugi ravni za organizacijske dejavnosti, ki jih nosi zlasti inteligenca. Vendar pa je značilno, da prav s pojavom demokratične opozicije, se pravi nekje z letom 1975, nastane v bolj ali manj vseh vzhodnoevropskih državah koalicija, **nastanejo različne oblike povezovanja med inteligenco in delavci**. To hkrati pomeni, da se zahteve za delavske pravice začenejo povezovati z zahtevami za demokratične, državljske pravice – in to tako na strani delavcev (delavci spoznajo, da je eden od temeljnih pogojev za izpolnjevanje njihovih pravic, da se izpolnjujejo te generalne, človeške pravice) kot na drugi strani, pri aktivistih gibanja za človeške in državljske pravice (ki ugotavljajo in spoznajo, da je ena od glavnih točk, ki mora biti izpolnjena, če naj bodo te pravice zagotovljene, spoštovanje pravic delavcev in delavskega razreda). **Ravno to združevanje, povezovanje je eden bistvenih momentov, ki konstituira ne samo novo demokratično opozicijo, ampak tudi civilno družbo**.

Zelo pomembna organizacijska oblika, oziroma raven, na kateri se uveljavljajo različne oblike organiziranja, je **boj za javno mnenje**, boj za oblikovanje javnosti in javnega mnenja. Med organizacijskimi oblikami, ki delujejo na tej ravni, je treba omeniti široko **tiskarsko in založniško dejavnost**. Gre v glavnem za ilegalno publicistično dejavnost, vendar pa v določenih državah, ali vsaj določenih okoljih, ta dejavnost dobiva status če ne legalne, pa pollegalne dejavnosti. O legalni dejavnosti lahko govorimo na Poljskem, v letih 80/81; o situaciji, v kateri je ta dejavnost pollegalna, pa lahko govorimo v zvezi z Madžarsko, kjer država tolerira neodvisni tisk, samizdat, vendar pa skrbi, da naklade ne presegajo določene višine. Državna represija je sprožena samo takrat, ko se ta neodvisna založniška in publicistična dejavnost preveč razširi, in še takrat ni usmerjena k uničenju te dejavnosti, ampak k omejevanju. Poleg te oblike je pomembno **oblikovanje različnih informacijskih in komunikacijskih mrež**. Zlasti dve nalogi naj bi izpolnjevale te komunikacijske mreže: distribucijo informacij – torej obveščanje vseh skupin, ki v določeni deželi, pa tudi na meddržavnem nivoju, delujejo v demokratični opoziciji – in pa zbiranje podatkov o ljudeh, ki jih oblast preganja zaradi njihovega mišljenja, njihove veroizpovedi njihovega političnega ali družbenega delovanja, o ljudeh torej, ki so jim kršene nekatere elementarne človeške in državljske pravice. Ena od oblik ustvarjanja javnega mnenja so **peticije**, kar je zlasti v SZ izredno razširjena dejavnost (tradicija, ki se vleče še iz caristične Rusije). Značilno za te peticije je, da jih veliko večino napišejo delavci in da je to ena od redkih oblik kolektivnega, se pravi organiziranega protesta, ki je tolerirana. Ne gre samo za peticije v pomenu, ki je udomačen pri nas, ampak tudi za različna pisma uredništvom sindikalnih in partijskih časopisov, partijskim sekretarjem, tja do generalnega, ipd. Na organiziranje javnega mnenja se tesno veže ustvarjanje in **organiziranje neodvisnega izobraževanja** oziroma, širše, neodvisnih znanstvenih in kulturnih dejavnosti in struktur. Praoblika takega izobraževanja je »svobodna univerza«, ki deluje v vseh socialističnih državah; potem pa različne oblike predavanja – zlasti za Poljsko v letih 1980–85 je značilna izredno široka mreža predavanj, ki so jih organizirale zelo različne skupine. Ena od skupin, ki je bila najbolj dejavna, je delovala znotraj partije (»Bodočnost in izkušnja«), bile pa so še organizacije, ki so delovale mimo partijskih in državnih struktur. Značilno za ta predavanja je, da so obsegala najrazličnejša problemska področja – od naravoslovja do literarnih znanosti in nacionalne zgodovine. Za Poljsko v sedanjem času je značilno, da se je izoblikovala organizacija OKN (kratica pomeni »Izobraževanje, kultura, znanost«), ki združuje neodvisne komiteje vseh teh treh področij. Njihova dejavnost je organiziranje zelo sistematičnega programa neodvisnega izobraževanja, ki zajema osnovnošolske in srednješolske otroke ter študentarje, hkrati pa tudi različne socialne kategorije: delavce, kmete, študente, inteligenco. Ne gre samo za sistematičen program predavanj in kurzov, ampak tudi za založniško dejavnost, ki naj zagotavlja gradivo za izobraževanje, študijski material. Naklade, v katerih so ti učni programi in učbeniki tiskani, so zelo visoke, tam okoli 10.000 po naslovu, s tem, da je naslovov veliko in da izhaja več edicij oziroma zbirk.

Med zelo pomembnimi organizacijskimi oblikami je **mladinska kultura** (oziroma protikultura, subkultura, kontrakultura – kakor jo pač imenujejo), ki se oblikuje v vseh

socialističnih državah neodvisno od uradne kulture in zlasti uradne ideologije – od mirovne (sub)kulture do rockovskih subkultur.

Potem so tu še poskusi organiziranja **kariativne, dobrodelne dejavnosti**. Na Madžarskem je oblikovan sklad za pomoč revežem, ki zbira finančna in materialna sredstva ter daje pravno in medicinsko pomoč tistim, ki živijo v najnižerih razmerah. (In takih je, kot kažejo sociološke študije, kar veliko.) Značilne so **različne oblike samopomoči**, ki naj bi omogočile, da preživijo žrtve državne represije, ljudje, ki so bili odpuščeni z dela ali kako drugače kaznovani, ker so sodelovali v različnih demokratičnih opozicijskih dejavnostih, ali njihove družine. Potem je, zlasti za zadnje čase, značilno, da se poskušajo organizirati različni **komiteji za obrambo pred nasiljem policije**. Predvsem na Poljskem so se oblikovali po umoru dohovnika Popieluszka, in sicer zaradi različnih oblik nasilja, ki ga je izvajala oblast pred tem in po tem zločinu. Samo v času od umora Popieluszka (oktober 1984) do februarja letos je bilo na Poljskem ubitih sedem ljudi, pri čemer gre pri petih smrtnih žrtvah nedvomno za politično ozadje, eksekutor pa je bila tajna policija. To so samo najbolj grobe, najbolj kričeče oblike nasilja, ki so jim ljudje izpostavljeni. Gre nadalje za grožnje po telefonih, za pismene grožnje, za grožnje otrokom in ženam itd., gre pa tudi za bolj prefinjene, manj grobe oblike, kot so prisluškovanje telefonskim pogovorom, kontrola pošte itd. Skratka, pred vsemi oblikami poseganja državnih represivnih aparatov v privatno življenje državljanov, ki so lahko tudi smrtno nevarne, se skušajo ljudje organizirano braniti.

Na neki drugi ravni pa se demokratična opozicija, družbena gibanja, družbeni boji in s tem jedra, ki konstituira civilno družbo, oblikujejo okrog posameznih problemskih točk, okrog posameznih problemov, ki so še posebej pereči ali ki še posebej prizadevajo posamezne skupine ljudi. V tem smislu lahko govorimo o **mirovnem gibanju** (zlasti množično je v Vzhodni Nemčiji, kjer dosega razmere, podobne tistim v Zahodni Nemčiji; dosti močne oblike je doseglo na Madžarskem; tudi v SZ deluje že tri leta skupina, ki želi ustvariti zaupanje med SZ in ZDA). Nadalje lahko govorimo o **ekološkem gibanju**. Značilno za socialistične države je, da je zlasti v določenih predelih, ekološka kriza dosti bolj zaostrena kot na Zahodu (ČSSR – v Pragi dojenčki ne smejo piti vode, ki teče po vodovodu; južna Poljska; vzhodna Nemčija; SZ – na TV so pred kratkim pokazali neko vrsto tujinlov, ki živijo samo na Bajkalskem jezeru, hkrati pa zamolčali, da je jezero praktično mrtvo). Organizira se, sicer šele v začetnih oblikah, še **žensko gibanje in gibanje za pravice homoseksualcev**; govori se lahko o iniciativah, ki se jih pri nas označuje z oznako **»duhovno gibanje«** (različne oblike dejavnosti, ki iščejo izkušnje v različnih sferah duhovnosti in intelektualnosti) in ki ravno tako zahtevajo prostor za svoje delovanje. Za Poljsko in Madžarsko je značilno **kooperativno gibanje** (kooperative kot relativno neodvisne ekonomske strukture, nekakšna alternativna ekonomija). Na koncu naj omenim, da prihaja tudi do **zasedb hiš**, kot nekakšen ekvivalent urbanim bojem na Zahodu.

Generalno bi želel reči še to: glede na to, da je ena od osnovnih značilnosti, karakternih potez civilne družbe, kakršna se je izoblikovala v zgodovini kapitalizma, ta, da je to družba, v kateri vladajo tržni odnosi – svoboda meznega dela, svoboda konkurence itd. – je značilno, da se tudi v socialističnih državah, kjer tovrstne svobode ni, pojavlja kot **ena od pomembnih zahtev ali predpostavk organiziranja civilne družbe tudi zahteva po delovanju »tržnih zakonitosti«**, po svobodi izbire bivališča in svobodi izbire poklica in dela, konec koncev po svobodi brezposelnosti ali nezaposlenosti. In to je ena od tistih pridobitev jugoslovanske družbe, ki jo je treba najbolj ceniti in varovati: namreč svoboda meznega dela. S tem bi zaključil.

Novo mesto, november 1985

Po zvočnem zapisu pripravil:
Stojan Peško

Udarimo tistega konja, ki dela!

Končno je nekdo odkril vir vsega ekonomskega zla: Slovenija izkorišča nerazvite. Ko bomo preprečili prelivanje presežne vrednosti iz nerazvitih v Slovenijo, tedaj bomo odpravili ekonomsko krizo v Jugoslaviji in zavladalo bo carstvo blaginje.

Tako bi lahko na kratko povzeli vsebino intervjuja z delegatom Črne gore v zvezni skupščini BATRICEM JOVANOVIČEM, objavljenega v beograjskem STUDENTU.

ABSOLUTNO ČISTA EKSPLOATACIJA

Po njegovem mnenju je »osnovni vzrok naše ekonomske krize devizni zakon iz leta 77, ki je nastal pod vplivom osebnosti iz dveh najrazvitejših republik – Kardelja in Bakariča«. Osnovna značilnost medrepubliških ekonomskih odnosov naj bi bila »absolutno čista eksploatacija. Razviti eksploatacirajo nerazvite na podlagi osnovnih elementov ekonomske politike. Ekonomska dezintegracija je nastala pod vplivom političnih dejavnikov iz najrazvitejših republik, ker je to njim najbolj odgovarjalo. Ostali deli Jugoslavije so spremenjeni v tržišče za njihovo razvito industrijo.«

Jovanovič je torej dokazal, kako trdno stoji v polju meščanske ideologije, ki vidi le eno vrsto izkoriščanja, in sicer **izkoriščanje kapitala po kapitalu**, izkoriščanje ene produkcijske celice (TOZD) po drugi produkcijski celici (drugi TOZD). V našem primeru bi lahko rekli, da gre za izkoriščanje ene nacionalne ekonomije po drugi nacionalni ekonomiji.

Podatek, ki ga Jovanovič navaja, da so se cene industrijskih proizvodov lani v Sloveniji povečale za 90 %, v Črni gori pa za 50 % (kar naj bi po Jovanovičevem mnenju omogočilo povišanje realnih osebnih dohodkov v Sloveniji za 10 %), v nobenem primeru ne more dokazati prelivanja presežne vrednosti v Slovenijo, pač pa nam pove samo to, v kakšnih neurejenih razmerah posluje slovensko gospodarstvo ob tako visoki stopnji inflacije. Omenjeno povišanje osebnih dohodkov lahko razumemo le kot rezultat borbe delavskega razreda za izboljšanje življenjske ravni in nasprotovanje ideologiji birokratske vladavine o zategovanju pasu.

Jasno mora biti, da ne moremo niti dokazovati niti ovreči trditve o prelivanju presežne vrednosti od nerazvitih k razvitim, če se poprej ne spustimo v sfero produkcije in empirično ne ugotovimo, kaj je sploh tisto, kar neko nacionalno gospodarstvo proizvaja. Če bi Jovanovič to storil, potem bi moral naleteti na žalostno dejstvo, da nerazviti ustvarjajo večidel vse kaj drugega kot pa presežno vrednost. Tisto, česar ni oziroma kar ne eksistira, pa se ne more prelivati oziroma giban.

MEDSEBOJNO IZKORIŠČANJE DELAVSKIH RAZREDOV

Osnovni vzroki inflacije naj bi po njegovem mnenju bili sedanji (drseči) tečaj dinarja, (nominalno) visoke obrestne mere in naraščanje cen, inflacija pa naj bi omogočala prelivanje presežne vrednosti v razvitejši republike. Očitno je Jovanovič tudi eden izmed gorečih zagovornikov novega deviznega sistema, ki je v marsičem spremenil izvozno politiko OZD, saj so dovčerašnji izvozniki danes povsem destimulirani za izvoz svojega blaga, kajti praktično ostajajo brez deviz. Ne samo da so dinarske izvoz-

ne stimulacije zelo nizke, tudi na domačem trgu je zaradi neurejenih razmer in vse psovod prisotnega administriranja mogoče doseči dosti višje cene. Tiste OZD, ki pretežno uvažajo ali proizvajajo samo za domače tržišče, pa kar naprej zahtevajo devizna sredstva, ki jih enostavno ni nikjer. Tako se lahko novi devizni sistem v enem samem trenutku sesuje v prah.

Ekonomska dezintegracija ustavno proklamiranega enotnega jugoslovanskega trga je zgolj rezultat zapiranja republik in pokrajin v lastne meje, kar je v prid edino nacionalnim birokracijam, ki na vsak način skušajo prikriti resnično eksploatacijo delovne sile po (družbenem) kapitalu, katerega reprezentant oziroma funkcionar je birokracija. Vse nacionalne birokracije si torej prizadevajo povzročiti spor med različnimi delavskimi razredi in razširiti **idejo o medsebojnem izkoriščanju delavskih razredov**.

Kako prozorni so Jovanovičevi nameni, nam dokazuje naslednji njegov stavek: »Delavski razred v izvoznih organizacijah, v organizacijah, ki ustvarjajo ekstra dohodek, v najrazvitejših republikah živi dvakrat boljše kot v nerazvitih.« Torej je neenakost pri delitvi plena edina nepravilnost – tako kot to trdijo meščanski ideologi – slovenski delavski razred pa naj bi živel razkošno na račun bede delavskega razreda v nerazvitih republikah. Takšno mišljenje ni nič drugega kot **umetno ustvarjanje antagonizmov** znotraj nacionalno resda heterogenega, a interesno homogenega jugoslovanskega delavskega razreda. Edina družbena sila, ki stoji nasproti delavcu in ga prisiljuje v suženjska razmerja, razmere bede in pomanjkanja, je celotni družbeni kapital kot skupek posamičnih kapitalov oziroma njegov funkcionar – birokracija.

POLNA ZAPOSLENOST

Jovanovič tako zanesljivo naseda **iluziji realsocialističnega modela o polni zaposlenosti**, saj se mu le-ta prikazuje kot zlahka izvedljiva in mu obenem predstavlja pravzaprav le tehnično vprašanje. »Mi moramo in moremo ustvariti polno zaposlenost najpozneje do 90. leta. V najslabšem

primeru na ta način, da se fond vseh osebnih dohodkov v celoti zmanjša za 1–13 % in s tem zagotovi denar za zaposlovanje nezaposlenih, ki predstavljajo okrog 12 % razpoložljive delovne sile.«

Nacionalna birokracija torej čuti, kako se ji spodmikajo tla pod nogami, zato skuša na vsak način ohraniti svoj sedanji položaj, čeprav s svojimi nasilnimi administrativnimi ukrepi **zgolj podaljšuje splošno družbeno agonijo**.

KDO ALI KAJ JE NERAZVIT OZIROMA NERAZVITO?

Sedanji kriteriji za določanje stopnje razvitosti v mnogočem ne dajejo prave podobe o resničnem stanju. Zato bi kazalo sedaj veljavne kriterije:

- družbeni proizvod na prebivalca
- vrednost osnovnih sredstev na aktivnega prebivalca
- število zaposlenih na 1000 prebivalcev
- zamenjati z novimi:
- družbenim proizvodom na zaposlenega
- vrednostjo osnovnih sredstev na zaposlenega
- številom zaposlenih na 1000 aktivnih prebivalcev.

S tem bi se izognili prevelikemu pospeševanju porabe (DP na preb.) in bi več pozornosti namenili sami produkciji (DP na zap.)

Ocenjevanje stopnje razvitosti republik in pokrajin zahteva mnoge poenostavitve in generalizacije, zato bi bilo primernejše že zgoraj predlaganimi kriteriji ocenjevati razvitost posameznih občin. Tako bi prišlo do pregrupiranja nerazvitih, mednje pa bi padle tudi nekatere občine iz sedaj formalno razvitih republik. Tega se nacionalne birokracije bojijo, kajti prav gotovo imajo tisti, ki jim je v imenu svoje republike uspelo pridobiti etiketo nerazvitih, precejšnjo politično moč pri določanju poti in načinov gospodarskega razvoja Jugoslavije kot celote. Navidezno nasprotje med različnimi interesi nacionalnih birokracij se kaj kmalu zglosti spricho strahu pred neposlušnostjo delavskega razreda.

Članstvo v društvu nerazvitih pa poleg politične moči prinaša tudi **zagotovljena akumulacijska sredstva** za naslednjih pet

let, ne da bi ta bila ustvarjena z lastnim delom, kar je vse skupaj bolj podobno božičnemu darilu kot pa namenski in smotrni uporabi družbenih sredstev.

Različni interesi republik in pokrajin po daljšem usklajevanju odsevajo v mučno sprejetem konsenzu, ki rezultira v administriranju zveznih upravnih organov kot skupek nasprotujočih si interesov. Takšno, po svoji vsebini razklano in protislovno administriranje pa nas vodi v absurden položaj, ko morajo OZD del svoje akumulacije obvezno nameniti skladu za manjrazvite v obliki dolgoročnih kreditov **z zelo nizkimi, že kar smešnimi obrestnimi merami**. Hkrati nimajo dovolj niti lastnih denarnih sredstev – zato morajo celo za nakup obratnih sredstev pogostoma najemati kratkoročna posojila po **zelo zelo visokih obrestnih merah** – kaj šele da bi imele zadostna sredstva za vlaganje v razširjeno reprodukcijo oziroma za razširjanje materialne baze dela.

ZAOSTAJANJE RAZVITIH

Če nam je uspelo dokazati, da gre za prelivanje presežne vrednosti prej v obratni smeri, kot pa to trdi Jovanovič, si oglejmo še nekatere posledice tega odtekanja sredstev z mesta, kjer so bila ustvarjena, na mesta, kjer niso bila ustvarjena. Najočitnejše je **zmanjševanje akumulativne sposobnosti OZD v razvitih republikah in upadanje deleža amortizacije** v celotnem prihodku, s čimer prihaja pod vprašaj njihova neizbežna tehnološka preobrazba. Tako je bila leta 1984 povprečna stopnja obrabljene opreme v slovenski industriji kar 74,4 %, v črnogorski industriji pa 60,5 %. Na poceni način pridobljena sredstva se zaradi tega, ker možnosti za kontrolo nad producenti in nad odgovornostjo uporabnikov ni, porabljajo v nesmotrne namene brez večjih pozitivnih finančnih rezultatov.

V letu 1985 je **slovenski izvoz na konvertibilna tržišča predstavljal kar 25,5 %**, medtem ko na primer črnogorski izvoz dosega le 1,6 % celotnega jugoslovanskega konvertibilnega izvoza. V tej luči je tudi razumljiva trditve črnogorskega delegata Jovanoviča, da je stari devizni sistem bil nepravilčen, ker je deloval v interesu izvoznikov.

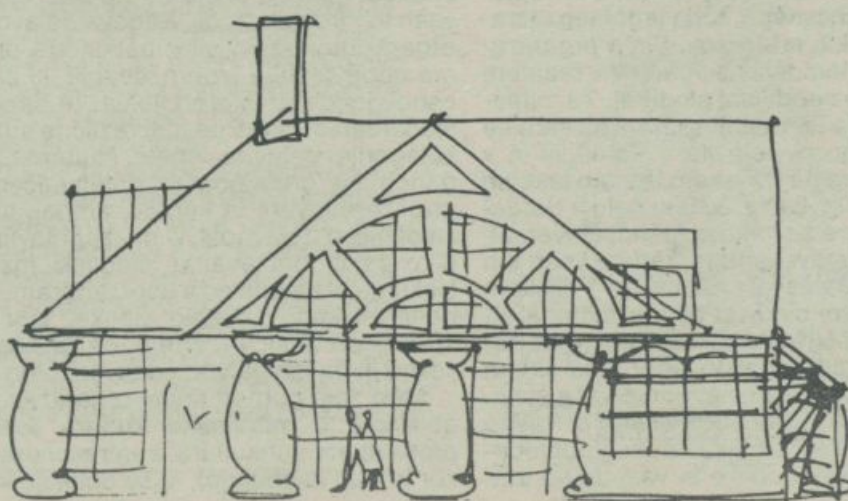
Čeprav Jovanovič zelo prepričevalno pripoveduje o posledicah inflacije, češ da inflacijo plačujejo nerazviti, da ta povzroča »strašansko razslojevanje družbe na vse bogatejše in na tiste, ki so vse siromašnejši« in da je v ključnih rešitvah položaj razvitejših ugodnejši, pa se vseeno ne moremo izogniti vtisu, da nam ponuja mačka v žaklju. Podatki o **prilivu in odlivu sredstev iz Slovenije v federacijo in druge republike in pokrajine** nam namreč povedo, da so odlivi sredstev v letu 1985 predstavljali 10,7 % družbenega proizvoda, prilivi sredstev pa le 3,2 % (razlika je torej 7,5 %!).

KAJ BI STORIL KMET V TEM PRIMERU?

Da bi kmet izvlekel voz iz blata, bo udraril in pogal tistega konja, ki že vleče, ne pa tistega, ki ničesar ne vleče. Podobno tudi v SFRJ ne moremo zasesti presežne vrednosti in izkoriščati tistih, ki komajda (ali pa tudi ne) producirajo zadosti dobrin za svoje najosnovnejše življenjske potrebe, pač pa moramo prek raznih kanalov še dodatno financirati njihov (ne)razvoj. **Izkoriščamo torej lahko le njihovo lenobo!**

Marko Povše

ROBERT
VENTURI
VARIATIONS
SUR LA COLONNE
1972-1981

OSEBNOSTNE PRAVICE

Človek je danes ena izmed najbolj zavajanih dobrin v sodobnih pravnih sistemih. Vzrok za to so izredno burne reakcije posameznika – in javnosti – v primeru prepovedanih posegov v njegovo osebo. Ponavadi te reakcije sledijo samemu posegu, torej so prepozne, kar je posledica velike zapovednosti človekovih pravic v vsakdanjem življenju. Svoje prispeva tudi neznanje ljudi, ki včasih sploh ne vedo, katere pravice jim pripadajo in na kakšen način jih lahko uveljavljajo. Zatorej je knjiga dr. Finžgarja lepa priložnost za celovito seznanitev s tem problemom. Avtor obravnava problem z več strani – tako s strani vrst posameznih pravic, njihovega varstva, kakor tudi s strani vloge in klasifikacije le-teh v sistemu civilnega prava. Knjiga se v grobem deli na dva dela, splošni in posebni, kar na koncu tvori celovit prikaz fenomena osebnostnih pravic. Sama teorija osebnostnih pravic pozna danes še veliko odprtih vprašanj in nerešene problemov in nekatere obravnava tudi avtor v svoji knjigi. Prvi problem se tiče že samega imena teh pravic – jih je treba poimenovati osebne, osebnostne ali osebne nepremoženjske pravice? Zaradi kompleksnosti mednarodnih pravnih norm, ki v civilno pravo vključujejo tudi rodbinsko pravo, uporablja jugoslovanska teorija izraz osebnostne pravice, s katerim ponazarja nedotakljivost človekove zunanosti, pa tudi not-

ranjosti. Poglavja v prvem, splošnem delu knjige, obravnavajo nastanek, razvoj in sploh fenomen osebnosti pravic v civilnem pravu kakor tudi njihovo interpretacijo v jugoslovanskem in tujih pravnih sistemih.

jugoslovenskim in tujim pravnim sistemim. Ko avtor govori o razvoju teh pravic, poseže v prve urejene pravne sisteme človeštva (npr. v rimsko pravo) in njihov način varovanja pravic. Ti sistemi so upoštevali le nekaj osnovnih pravic, glede varstva le-teh pa uvedli talionsko načelo; šele v poznejših dobah je bila uvedena tudi odškodninska odgovornost. Velik prispevek k razvoju osebnostnih pravic je dal Kant, ki je za osnovno človekovo pravico prepoznal pravico do svobode. V prikazu osebnostnih pravic v tujih pravnih sistemih prednjačijo predvsem države zahodne Evrope, kar je tudi razumljivo, to pa zaradi velikega obsega sodne prakse in izpopolnjenega pravnega sistema v tej smeri.

V Jugoslaviji nimamo temeljne kodifikacije, ki bi varovala osebnostne pravice, ampak so pravice, ki so povzdignjene na raven kaznivega dejanja, imenovane v Kazenskem zakonu SFRJ in SRS, druge pa v Zakonu o obligacijskih razmerjih (ZOR) in republiških zakonih. Temelj vsem sta ustavi SFRJ in SRS, ki v posebnem poglavju naštevata pravice človeka in občana. Poudarek v splošnem delu je na načinih varstva osebnostnih pravic. Obsežno varstvo teh

pravic omogoča civilno pravo v obliki zahtevkov, kajti osebnostne pravice so absolutne pravice, ki so zavarovane proti vsakemu posegu, ne le proti posegu določene osebe. Med vsemi zahtevki, kot so ugotovitveni, opustitveni, obogatitveni zahtevki, zahtevki za prenehanje kršitve pravice osebnosti in za popravek objavljenega obvestila, je najpomembnejši in obenem tudi najbolj sporen odškodninski zahtevek. Tega zahtevka zakonodajec dolgo niso priznavale, še danes pa nekatere ne priznavajo odškodnine za pretrpljene duševne bolečine. V Jugoslaviji je to urejeno z ZOR, ta odškodnina pa ni povračilo, ampak le določena vrsta satisfakcije, kajti duševna bolečina je neizmerljiva.

V drugem, posebnem delu pa se avtor lotiva predstavitve posameznih osebnostnih pravic. Na prvo mesto je uvrstil osnovno pravico, to je pravico do življenja, zdravlja in telesne integritete. V zvezi s pravico do življenja postavlja vedno aktualno vprašanje o izvršitvi smrtnih kazni, ki je absoluten poseg v človekovo življenje. Glede zdravlja in telesne integritete pa vladata, kakor izvem, v praksi nesoglasje in določena pravna neurejenost, vsaj kar se tiče medicinskih posegov v človeka in presajevanje organov. Za pravico do prostosti je v tem pogledu značilno odvzete prostosti, kar pa se lahko izpelje le pod pogoji, ki so določeni z zakoni.

nom. Slede pravice, ki se tičejo človekove zunanosti in njegove komunikacije z zunanjim svetom. Pravica do časti in dobrega imena in kršitvi le-teh, kot sta razžalitev in obrekovanje, sta obsežni v KZ SRS, za posledico pa imata povrnitev nepremoženjske škode. Pravice do glasu, osebne identitete in imena so v naši sodni praksi slabo zastopane, zato avtor naštevaja najslikovitjše primere iz nemške, francoske, švicarske in avstrijske sodne prakse. Ena najmlajših osebnostnih pravic pa je pravica do duševne integritete, ki se pogosto krši, kajti glavno zlorabo te pravice pomeni uporaba nedovoljenih psihotropičnih in narkotičnih sredstev v kazensko preiskovalnem postopku, s katerimi je mogoče doseči popolno odstopnost človekove duševnosti.

Sama snov osebnostnih pravic je izredno obsežna, vendar je avtorju uspelo zajeti celotno problematiko. Nakazal je nekaj aktualnih problemov in smeri, v katere naj bi tekel pravni razvoj osebnostnih pravic. Ampak samo knjiga še ni dovolj za rešitev celotnega problema. Za to so potrebni tudi neposredni prizadeti ljudje. Na žalost temu vse prevečkrat posvetimo premalo pozornosti in v primeru tujega posega zaženemo preplah, včasih tudi neupravičeno.

M.S.

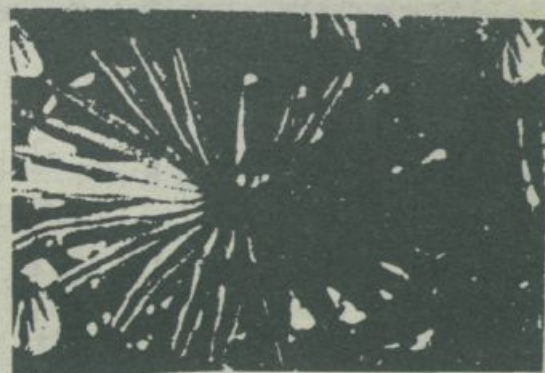
133. člen

pa v mnogih primerih delavci in občani do-
bijo **nezaupnico** – namesto, da bito dobil bi-
rokrat. Neuradna resnica, ki ni uradna
(hkrati) in udari po njej, je odbita – izničena
s priročnim asortimanom argumentov za
»Sovražnika«, kot so nacionalist, unitari-
st... Argumenti te vrste ne potrebujejo nič
več, ker imajo v zadnjem tresočem se žepu
svoj adut 133. V določenih situacijah, ko se
uradna resnica počuti dovolj močna in bi
rada povečala svoj vpliv in zaupanje, potre-
buje neuradno resnico, da jo zatre in potem
paradira na postolju pravice. Problematika
133. člena je takorekoč neizčrpana; od avto-
cenzure do funkcije odgovornega urednika,
političnih diskvalifikacij, vernik in JNA in še
in še, samo ozreti se je treba, toda raje za-
ključimo.

Naš čas je presegel člen 133 in njemu podobne uredbe in jih je kot zaviralce razvoja potrebno ukiniti. Namesto njih postaviti – zaživeti novo kvaliteto, uzakonjeno pravi-

co svobode (različnega) mišljenja, ki bo lastninsko pravico do resnice odpravil na smetišče odvečnega. Pravica do različnega mišljenja pa bo postala temeljna vrednota naše družbe.

Z iluzijo ali upanjem naprej

Delikt mišljenja je okarakteriziran v famoznem 133. členu tako: »Kdor s hudobnim namenom in neresnično prikazuje družbene razmere v državi . . .«

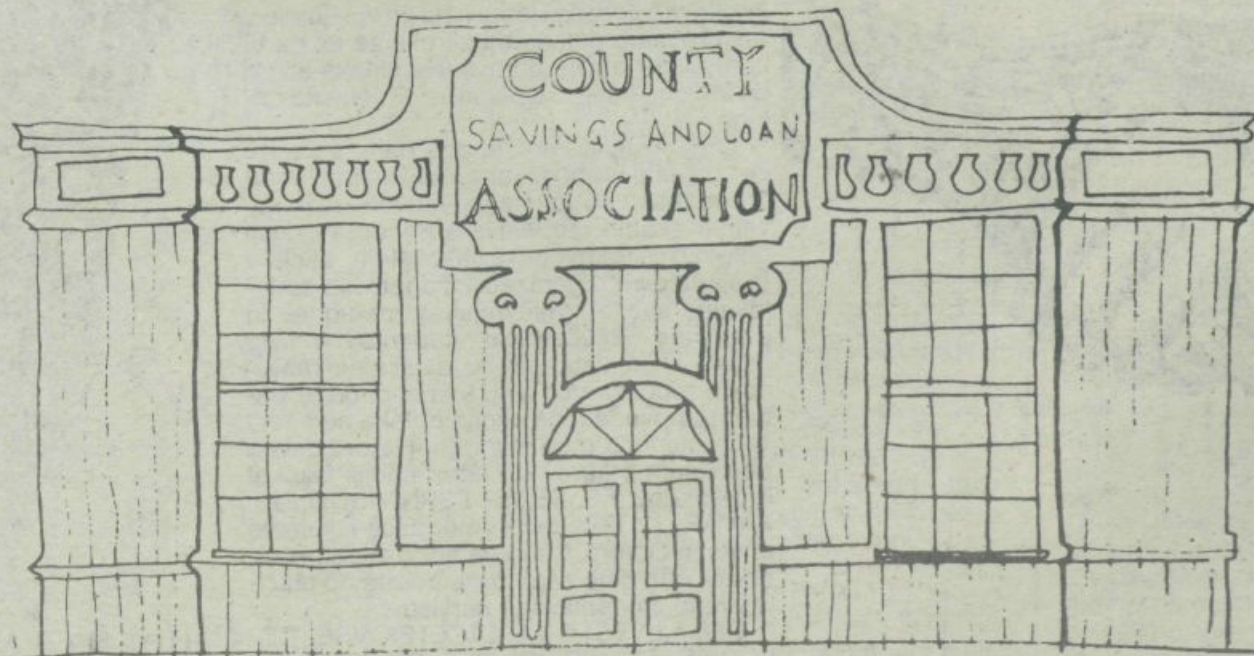
KDOR ni neznanka, to je tisti, ki v določenem trenutku (na žalost ne v pravem) misli oziroma misli drugače.

HUDOBEN (lahko tudi grd ali umazan) je umazan zato, ker drugače misli.

NERESNIČNO misli, ker misli drugače od uradnega, ki je nezmotljivo.

»Aparat« si torej s tem členom pridruže za sebe pravico razsodbe, kaj je v danem trenutku resnično (termin je sposojen iz zakona); s tem monopolizira resnico – ušvari dogmo in nevede zahteva izenačene pogoje za razvoj individuuma, kar je absurd. V kakšne posledice pelje dogmatizem, vam je znano, toda na žalost ste pozabili. Poglejte v zgodovinske učbenike iz osnovne šole.

Náša stvarnost pozna več uradnih resnic (poglej na str.), ki so si nasprotno, toda to nobenega ne moti, saj nikogar ne ogroža. Obstaja tudi več neuradnih resnic. Ena izmed njih nosi nalepko zaupno, strogo zaupno ... in ni za širšo javnost in njeno osveščanje. Prav točna informacija – informacija, ki ni obremenjena z balastom, omogoča pluralizem samoupravnih interesov. Tako

in vendar se premika....

Končno se je začelo. Namesto stalnega tarnanja na temo: neustrezno vrednotenje znanstvenega dela, premalo znanstvenega kadra... se je v letošnjem šolskem letu začel izvajati načrt »2000 novih raziskovalcev do leta 1990«. Celoten projekt vodita in usklajujeta Raziskovalna skupnost Slovenije in Komite za znanost, raziskovalno dejavnost in tehnologijo skupaj z raziskovalnimi organizacijami (namesto bomo izognili analiziranju vzrokov za odsotnost Univerze pri tem projektu).

Kako poteka realizacija načrta? V letošnjem šolskem letu se je začelo izpopolnjevanje diplomantov za vrhunske strokovnjake. Diplomanti, mlajši od 28 let (oziroma 35, če prihajajo iz delovnih organizacij) s poprečno oceno 8,0 ali več, naj bi v času postdiplomskega študija opravljali znanstveno-raziskovalno delo, po opravljenem magistratu ali doktoratu pa naj bi jih kaka raziskovalna organizacija zaposlila za nedoločen čas (prav tako so delovne organizacije, ki so svoje delavce poslale na znanstveno-raziskovalno specializacijo, dolžne ponovno zaposliti nove strokovnjake). Za vsakega mladega raziskovalca je Raziskovalna skupnost Slovenije prispevala določen znesek (glede na vrsto raziskav, ki jih opravlja). Z raziskovalno organizacijo so mladi raziskovalci sklenili enoletne pogodbe, ki jih bodo ob letu podaljšali.

Nov način usposabljanja nadomešča staro usposabljanje stažistov. Le-to je bilo določeno z individualnim programom, ki ga je predpisala katera od raziskovalnih orga-

nizacij. To pomeni, da je bilo usposabljanje stažistov večinoma odvisno od dobre volje njegovih nadrejenih. Nov način pa predvideva nujno vključevanje mladih raziskovalcev v konkretne programe, ki jih financira RSS (kar je bilo v času stažiranja prej izjema kot pravilo). Sedanji stažisti, katerih doba stažiranja traja 2 leti, naj bi se praviloma preusmerili v izvajanje programov, ki jih že opravljajo mladi raziskovalci, stažiranje pa naj bi se dokončno končalo v letu 1987.

Iz celotnega programa veje interes porabnika, ta pa je v našem primeru družba (njena predstavnik pa sta RSS in Komite za znanost, raziskovalno delo in tehnologijo), ki hoče take produkcijske sile, ki bodo omogočile hitrejši gospodarski razvoj. Sedaj se vprašamo: kaj je hitrejši gospodarski razvoj? V konkretni situaciji je to imperativ, po katerem mora naša proizvodnja kreniti z večjimi koraki, če ne, da bi postala razlika med njo in razvito (zahodno) proizvodnjo še večja, kot je doslej. Na tem mestu ne bomo razmišljali, ali je koncept dohitevanja (dohiteti in prehiteti!) se spreminja v cankarjanski tek za vozom) ustrezen ali neustrezen za socialističen način proizvodnje – namesto tega bo potrebno razmisliti, če so zagotovljeni vsi pogoji za realizacijo prve stopnice na poti k hitrejšemu gospodarskemu razvoju.

1. Večkrat je bilo omenjeno, da je prednost na strani naravoslovja, tehnologije in mikroelektronike (ker samo modernejša tehnologije omogočajo ponovno gospodarsko rast). Tak način mišljenja tretja družboslovje in humanistiko kot nekakšno

nujno zlo (ki naj se razvija samo v dopolnilno naravoslovju) in »pozablja«, da je nujen skladen razvoj vseh znanosti in da pod pojmom »drugačna moderna tehnologija« ne gre razumeti le novih aparatov, temveč tudi ljudi, ki z njimi delajo in se zavedajo, kakšen družbeni pomen ima njihovo delo. Razen tega pa od 900 diplomantov na naravoslovnih fakultetah ni niti vsak tretji zainteresiran za nadaljnji študij (približno 300 raziskovalcev bi moralo vsako leto prihajati s teh fakultet). Vzrokov za nezainteresiranost je več, zato bo potrebno še veliko dela pri motiviranju študentov.

2. Mladi raziskovalci imajo načeloma vse pravice, ki izhajajo iz delovnega razmerja, težava pa je v tem, ker večina raziskovalnih organizacij v svojih samoupravnih aktih še ni opredelila kategorije »mladi raziskovalec«. Glede na znesek, ki ga za mlade raziskovalce izplača RSS, bi morali le-ti imeti OD od 100.000 do 110.000 din. Največji OD trenutno znaša 85.000 din, najmanjši pa 45.000. Osební dohodki komaj krijejo vse stroške odraslega človeka, ki mu preprost izračun pokaže, da naj ne razmišlja o ustvarjanju družine ali o ugodni rešitvi stanovanjskega vprašanja.

3. Prav stanovanjske težave so že danes akutne. Univerza že dolgo ne razpolaga z ustreznim številom stanovanj. Iz tega lahko izhaja posledica, da bo v bližnji prihodnosti ves raziskovalni kader sestavljen samo iz ljudi, ki živijo v dveh centrih in ki so si vsak zase zagotovili streho nad glavo. Od tod pa do razvoja dveh centrov na rovaš

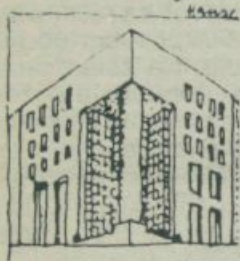
zaostajanja drugih področij je samo korak.

4. Šele po prvih generacijah novega rodu raziskovalcev bo mogoče presoditi uspešnost novega koncepta. Toda mladi raziskovalci že zdaj opozarjajo, da njihovo znanstveno-raziskovalno delo nemalokrat hromijo tudi velike študijske obveznosti, razen tega pa se morajo ukvarjati s pedagoškim delom (kar ni bilo predvideno) oziroma imajo premalo stikov z mentorji (ker so le-ti preobremenjeni z drugimi nalogami). Vsa zapažanja implicirajo zahtevo po reorganizaciji dela v raziskovalnih organizacijah in na fakultetah, katerim so te organizacije večinoma priključene.

5. Iz nakazanih sprememb lahko ugotovimo, da je potrebno načrt »2000 novih raziskovalcev do leta 1990« izpopolnjevati. V tem procesu pa mladi raziskovalci ne smejo pasivno postati končni rezultat akcije, temveč morajo biti aktivni, pri spreminjanju in izpopolnjevanju prisotni subjekti. Prve iniciative so že tu. V načrtu je ustanovitev Sekretariata mladih raziskovalcev pri UK ZSMS, ki pa bo lahko področje svojega delovanja opredelil šele potem, ko bodo na voljo podatki o delu sto dvanajstih raziskovalcev prvega rodu nove generacije.

Razen opozarjanja na pomanjkljivosti pa je kljub temu potrebno še enkrat poudariti, da je načrt »2000 novih...« mnoge prebudil iz otopenosti in pometel z miselnostjo, »da se ne da ničesar narediti«. Samo želimo si lahko, da bi bilo takih impulzov še več.

JASMIN

ROBOTIZACIJA

Pomanjkanje raziskovalnega dela na Univerzi je problem, ki ga občuti vsaj nekaj študentov iz vsake generacije. V preteklem študijskem letu smo ta problem izpostavili na problemski konferenci o znanstveno-raziskovalnem delu študentov, ki jo je organizirala UK ZSMS, in problemski konferenci o visokem šolstvu, ki jo je pripravil CK ZKS. Ker se je v tistem času ustanovljala Razvojno raziskovalna enota za robotizacijo in ker smo se na konferenci o znanstveno raz-

iskovalnem delu študentov seznanili z dokaj uspešnim delom študentskega raziskovalnega tabora, se je porodila misel o ustanovitvi nečesa podobnega. Ustanovili smo mladinsko raziskovalno akcijo ROBOTIZACIJA.

Naše izhodišče in cilji?

Skupina študentov, ki se je odločila, da je njena interesna dejavnost znanstveno-raziskovalno delo, si mora ustvariti optimalne možnosti za svoj vsestranski razvoj, družbeno afirmacijo svojega načina dela ter po-

trditev in utemeljitev svojega družbenega statusa množičnega nosilca vseh dimenzij znanstveno-tehnološke revolucije. Če postavimo naše cilje pod drobnogled, razpoznamo njihovo večplastnost, takoj pa tudi vidimo, da vseh ne bomo mogli uresničiti v letu ali dveh.

Zastavlja se vprašanje, kako cilje uresničiti v okviru MRA Robotizacija. MRA vsako leto začnemo z javnim razpisom. Javni razpis naznamo s plakati, razpisi v internih glasilih fakultet, v TRIBUNI in na RADIU

ŠTUDENT. Razpisu sledijo predavanja, posveti in ekskurzije, na katerih se vsi udeleženci seznanijo s problematiko.

Prvi posvet letos je JUROB 86, ki ga bomo obiskali v četrtek, 10. 4. 1986, in si hkrati v kongresnem centru Adriatic v Opatiji ogledali razstavo in demonstracijo izdelkov naše industrije. Nato bo sledilo nekaj predavanj in razprav, ki jih bodo pripravili udeleženci akcije, ter obisk oziroma strokovna ekskurzija v nekatere OZD, ki uvajajo

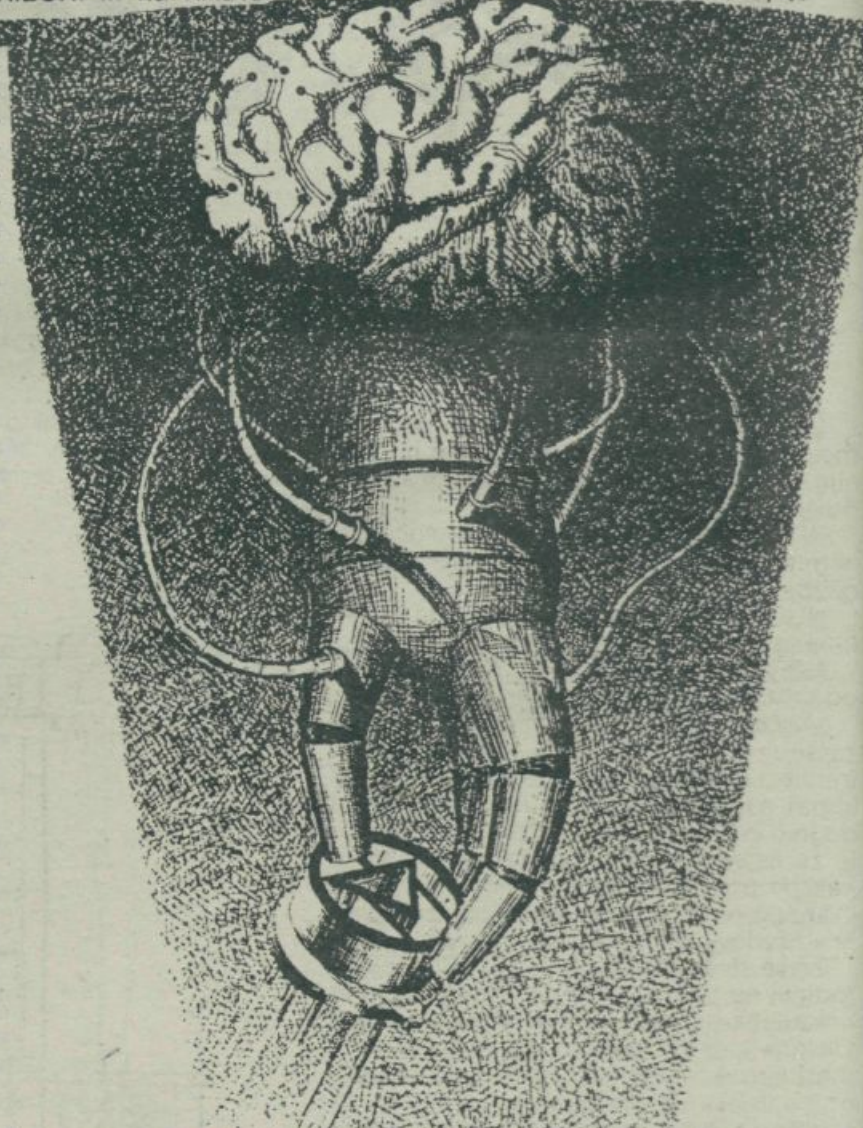
robotizirane linije. Konec maja bomo oblikovali interdisciplinarno sestavljene skupine, ki bodo izvajale MRA v OZD, ki so članice Razvojno raziskovalne enote za robotizacijo. Želimo, da bi beseda interdisciplinarno pomenila prvi mostiček za premostitev »prepada« med strokami, da bi cela skupina dojela problem kot celoto, dojela robotizirane linije kot celoto prek strojniških, elektrotehničnih, ekonomskih, organizacijskih, socioloških in drugih vidikov.

Kaj razen tega lahko študent še pričakuje?

Visokošolske OZD bodo študentom, ki bodo aktivno sodelovali v akciji, to sodelovanje priznale kot študentsko prakso. Določile bodo mentorje s ciljem, da spremljajo strokovno delo študentov, da jih vpeljujejo v raziskovalno delo in da skrbijo za to, da bi udeleženci akcije opravili skupinske ali individualne interdisciplinarne diplomske naloge.

Organizacije združenega dela, v katere se uvajajo robotizirane linije, pa bodo vsestransko podpirale ustanovitev raziskovalnih skupin, sodelovale pri organizaciji poletnih strokovno raziskovalnih akcij v svoji delovni organizaciji, zagotovile sodelovanje svojih strokovnjakov mentorjev in podpirale vključevanje študentov v tiste raziskovalne ustanove, ki raziskujejo razvoj novih robotiziranih linij. Menimo, da je potrebno povedati, da akcija poteka celo leto in da študenti med študijskim letom delajo po svojem programu v laboratorijih fakultet in inštitutov (FS, FE, EF, FSPN, VSOD, IJS, ZAVAR...). OZD bodo omogočile izvajanje praks in diplom, s tem da bodo za uspešno opravljeno delo zagotovile normalno plačilo preko študentskega servisa.

SEDAJ VESTE ZA ZAČETEK VSE, ODLOČITE SE, PRIDRUŽITE SE NAM NA PREDAVANJH V OPATJI, POSTANITE EDEN MED 2000 RAZISKOVALCI DO LETA 1990!

ŠTUDENT! NI TI VSEENO KAKO BOŠ ŽIVEL JUTRI, KAJNE? PRIDRUŽI SE MLADINSKI RAZISKOVALNI AKCIJI ROBOTIZACIJA!

A black and white line drawing of a complex, multi-tiered architectural structure, possibly a temple or a large house, with many windows, arches, and a central tower. The drawing is signed "Charles Jones 1940" in the bottom right corner.

Faust so absolutno enkratni primer v zgodovini rock glasbe. Pojavili so se v Nemčiji, daleč stran od vseh modnih stilov, ki so oplazili Nemčijo in druge dežele v prejšnjih in kasnejših letih. Kljub odločilnemu direktnemu in indirektnemu vplivu na mnoge kasnejše neklasijske rock bende pa jih vseeno ni v rock enciklopedijah.

Preden so postali glasbena skupina v ožjem pomenu besede, so ljudje v *Faustu* od leta 1968 živeli kot komuna in igrali nekaj instrumentov le za svojo lastno zabavo. Srečanje z Uwejem Nettelbeckom je bilo odločilno. Prepričan v potencial, ki ga je njihova glasba predstavljal, jih je usmeril proti uredni karieri. Leta 1971 je bil posnet prvi album, ki je izšel decembra istega leta pri nemškem Polydorju. Takoj je začel vzbujati pozornost zaradi svojega presenetljivega videza. Ovitek in plošča sta prozorna. Edina ilustracija na ovitku je rentgenski posnetek stisnjene pesti, nedvomno simbol preteklih političnih bojov. Glasba na tej plošči se pojavlja kot napoved njihovega muziciranja v prihodnosti. Celotno drugo stran zavzema komad *Miss fortune* (*Gospodična sreča* ali *Ne sreča*), ki je bil posnet v studiju brez nasmehavanja. Prva stran vključuje dva komada. *Why don't you eat carrots* (*Zakaj ne ješ korenja*) in *Meadow Meal* (*Obed na travniku*). Začne se z zvočnim kolažem, v katerem skozi hrup in predirljiv elektronski zvok prepoznamo dele *Satisfaction* Rolling Stonesov in *All you need is love* Beatlesov. To smešno in nespoštljivo posvetilo pop zvezdam je hkrati tudi nakazalo njihovo kasnejše absurdno zabavne teženje. Na prvem albumu *Fausta* sta brez dvoma elektroakustična tehnika in zvočno raziskovanje v rocku prvič uporabljena na tak način, da nista le del aranžmana, temveč nosilca ideje, torej bistveni del glasbenega dela. Kljub navidezni neredu je prisotna smer: od karnevalskega razpoloženja v *Why don't you eat carrots* do zaklinjanja v *Meadow meal* in orgelskega ozadja, ki se topi v hrupu dežja in grmenja.

Nekaj mesecev kasneje, maja in junija 1972, so člani *Fausta* pomagali trem članom benda *Slapp Happy* pripraviti njihov prvi album in jim dali na razpolago svoj studio in snemalno znanje. Igrali so vse ritmične dele (bas in bobne) in prispevali nekaj saksofonskih delov. Producent *Fausta* Uwe Nettelbeck pa je produciral ploščo. *Sort of* je bil v vsakem oziru uspeh, boljša sinteza idej Anthony Moora, Petra Blegvada in Dagmar Krause kot na njihovem kasnejšem albumu pri Virgin. Glasba temelji na izrazito elektrificiranem zvoku, večkrat je dovolj rockerska in zelo čista na konceptualnem nivoju. Izjemen je tako vokal (*Just a conversation*) kot instrumentalni (*Who's gonna help me now*) ali preprosto ritmični deli (*Sort of*, *Heading for Koyoto*). Ta mojstrovina je po dolgem času spet dosegljiva, saj so jo ponatisnili pri Recommended Records. Prav tako pa so pri tej firmi izdali tudi album *Acnalbasac Moon*, ki je neizdana verzija albuma *Slapp Happy* za firmo Virgin. Tudi tu so jih spremljali člani *Fausta*. Leta 1974 je basist *Faustov* Jean Herve Peron spet igral bas kitaro v štirih od enajstih komadov na albumu *Slapp Happy*. Tokrat je bil bolj v vlogi session glasbenika, kot pa udeleženca kolektivne kreacije, kakršna je album *Sort of*.

Drugi album *So Far* (*Doslej*) je bil posnet leta 1972 in izdan v začetku 1973. Tokrat sta bila ovitek in plošča z nalepkama popolnoma črna. Na tej plošči je mogoče najti več vplivov in povezanosti z glasbo drugih in poslušalci kot na prvi. *It's a rainy day sunshine girl* je uvod – sedem minut težkega in monotonega ritma bas bobna, ki spominja na mračno pesimiistični aspekt *Velvet Underground*. Je prava žalostinka s svojo brezpomembno liriko, ki se ponavlja: *It's a rainy day sunshine babe, it's a rainy day sunshine girl* (Deževen dan je sončna deklica). Naslednja pesem je *Ont he way to Abamae* (*Na poti v Abamae*), kratka prekinitvena splošna napetost – nekoliko anahronistična melodija s srednjeveškimi prizvoki, zaigrana z akustično kitaro, orgelskim ozadjem in zvoki flavte. Nato pa *No harm* (Brez poškodbe). Deset izrednih minut orgel in pihal; te so združene v krešendo, omečen v prasketanje in šelestenje sintetizatorja, ki je hkrati uvod kitarski melodiji v stilu rocka petdesetih let ob ozadju, ki ga gradijo bobni in trobenta. Na vrhuncu se pojavi lirika, polna Zappovskega humora: *Daddy took a banana, tomorrow is sunday* (Očka je vzel banano, jutri je nedelja).

Druga stran je prav tako bogata. Najprej naslovni komad *So far*, himna, ki bi bila lahko otroška pesmica, če bi ne bilo elektroakustičnega ozadja, potem pa odtrgana

Mamie is blue (*Mamica je žalostna*), nekakšna elektronska verzija *Magme*, pri kateri se sprašuješ, kateri instrumenti so bili uporabljeni. Sledi *I got my car and my TV* (*Dobil sem svoj avto in TV*), ki je zapeta z otroškimi glasovi v karnevalskem vzdušju, toda pomen teksta je jasen. Treba se je zavdati, da je bila tovrstna kritika v opoziciji do klasične porabniške družbe tega časa v ZDA in Veliki Britaniji zelo redka. V Evropi in zlasti v Nemčiji pa je bila ali introvertirana (*Can, Agitation Free*) ali porinjena v simbolizem (*Guru Guru*, *Amon Düül II*) in celo v politično satiro (*Floh de Cologne*). Naslednji komad je *Picnic on the frozen river* (*Piknik na zamrznjeni reki*), ki kaže bežen preblik še neznanih *Faust*. Gre za nekakšen svoboden nestrukturiran jazz v okviru izrednega ponavljajočega se leitmotiva v izvedbi klavirja, pihal in basa. Plošča se potem konča s kratko suito *Me lack space-In the spirit* (*Primanjkuje mi prostora – V duhu*). Ta se začne s sintetičnim vokalom: *Put on your socks, before you put on your shoes* (Oblecite si nogavice, preden si obujete čevlje...) in nadaljuje v cirkuškem vzdušju s finalom kot metafizičnim vprašanjem: *I wonder how long is this gonna last? (Zanima me, kako dolgo bo to trajalo?)*, in to v tempu starega bluesa v »New Orleans stilu«.

FAUST

Opis albuma *So Far* ne bi bil popoln, če ne bi spregovorili par besed o slikah Edda Kochla (9 reprodukcij z vodenimi barvami, ena za vsak komad), ki se navezujejo na *Faustovo* glasbo in so priložene k ovitku. Gre za zmes surrealizma in naivne umetnosti. Risbe tega slikarja iz Münchna so ne navadne, toda zelo efektne. Da bi bilo mogoče prikazati prostorsko stisko v *Me lack space*, je na sliki palma znotraj okvira vrat. Za *In the spirit* pa par sedi na kavču (on ima prašičjo glavo in parkljo), pred parom pa je miza, na kateri sta kura in par klobas. Ti kontrasti, ojačani prek situacijske absurdnosti, so vizualno dopolnili *Faustovi* glasbi.

Po teh dveh albumih so *Faust* že pritegnili precejšnjo pozornost kritikov, čeprav ljudje razen imen glasbenikov, ki so napisana na albumu *So Far*, niso vedeli ničesar drugega o bendu. Niti tega ne, katere instrumente so igrali. Zdi se, da sta bila stebra skupine *Faust* multiinstrumentalist Günther Wusthoff (klaviatura in pihala) in Francoz Jean Herve Peron (kitara, bas, trobenta, glas). Bobnar je bil Werner Diermaier in organist Hans Joachim Irmiler, vsi pa so bolj ali manj sodelovali pri opredelitvi koncepta in konstituiranju montaže elektronskih efektov in elektro-akustičnih delov. Na začetku sta bila v bendu tudi kitarista Rudolf Sosna in Arnulf Meifert. Iz skopih informacij na ovitku je nemogoče ugotoviti, kaj je kdo delal, kadar je bend snemal. Vloga Uweja Nettelbecka, ki je ni lahko definirati, je prav tako zavita v meglo. Krožile so govorice, da je bil on katalizator *faustovskega* delirija, siva eminenca skupine in končno njen najpomembnejši član.

Kot *Can* so tudi *Faust* imeli svoj lasten studio, ki je bil opremljena klet na farmi v severnonemškem kraju Wümme. Težko si je predstavljati, kaj bi člani benda delali brez teh možnosti, saj so tako lahko konstantno igrali in raziskovali svoje zmožnosti do maksimuma. Vsekakor so bili *Faust* najradikalnejša evropska rock zasedba svojega časa. Posedovali so originalnost, ki ni bila zgrajena na ameriških ali angleških temeljih niti na klišejih takratnega evropskega progresivnega rocka. Ustvarjali so glasbo ekscesa, polno blaznosti. Na kratko: glasbo, zgrajeno na ekstremih. Toda obstajal je še en aspekt skupine, ki ga ne smemo prezreti. To so njihovi vpadi v »praznično« (karnevalsko, cirkuško, himniško itd.) glasbo. V sedanjem, pretežno funkcionalnem rocku je to vse preveč pozabljen vir glasbene inspiracije. Originalnost *Faustov* pa je bila tudi v tem, da so med vsemi temi različnimi elementi v svoji glasbi uspeli doseči delikatno ravnotežje.

Na začetku leta 1973 je skupina preživela v tem času je bila firma Virgin kot založnik plošč na začetku in je imela direktorja, polnega dinamičnih idealov, ki so se *Faustu* prilagali kot rokavica. Tako so bili skupaj z Mikom Oldfieldom prvi, ki so podpisali pogodbi z Richardom Bransonom. Kaj je bilo z Virgin kasneje, je znano, toda ne smemo pozabiti čudovitih albumov, ki jih dolgujemo tej firmi.

Faust Tapes je izšel spomladi 1973 in so ga pri Virgin uporabili za svojo publicitetno kampanjo, saj je bil album izdan v Angliji in prodajan v omejeni nakladi po ceni malih plošč. *Faust Tapes* niso bili posneti za ploščo, ampak so le kolaž posnetkov, ki jih je skupina posedovala v svojih arhivih – šele naknadno, nanagovarjanje firme, jih je izdala kot ploščo. (Podobno kot *The Residents* svoj *Lp Not Available*). To je povečalo atraktivnost albuma, ki je skupaj s *Faust 1* njihov najboljši album.

Faust Tapes se začne z grmenjem, ki eksplodira v melodijo z odštekanim besedilom na vrhu elektroakustične medigre: *J'ai mal aux dents, J'ai mal aux pieds aussi* (Imam zobobol, imam tudi nogobol). Ta refren se ponavlja in ponavlja do absurdnosti, je groteskno zaklinjanje ob golem ritmu v stilu *Neu*. Nato sledi montaža posnetkov telefona, korakov in glasov, spremljanih s funky frazo na basu. Tip kolažev, ki so jih kreirali *Faust*, je poln čudnih vibracij in vokalnih efektov, ki se jih nikoli ne naveliča poslušati. Konec prve strani je nekakšen klimaks, imitacija *Pink Floyd*, ki je rezana in spremenjena pod sintetičnim nožem miksa. Druga stran se začne spet z montažo kaotičnega kolaža, ki se nadaljuje v čudovit enominutni solo klavirja. (Člani *Fausta* so

skupine *Can* na *Future Days*. Je nekoliko bolj gol, toda z enako prirejenimi zvoki in šumi.

Nato pa sledi *Jennifer*, preveč monotone, nikoli dokončane slabe sanje. Druga stran se začne z izrednim instrumentalom, tri minutnim *Just a second* (*Samo trenutek*), popolno osmozelektričnih ter prej posnetih in deformiranih zvokov. Sledi ji *suita Picnic on the frozen river*, kjer *Faust* kopirajo sami sebe z odlomkom s *So Far*. V naslednji skladbi *Läuft... heisst das es läuft oder es kommt bald... läuft* (približno: *Teci, drugače bo kmalu prišlo*) nas Jean Herve Peron svari:

I can no longer afford to loose my teeth, I can no longer afford to loose my time (Ne morem si več privoščiti, da izgubljam svoje zobe in čas). Boben je metronomski kljub sladkemu hrepenenju melodije. Velika *Faustova* stvar. Album se konča s komadom, ki datira v čas snemanja komadov za *So Far* in je bil takrat izdan na singlu kot B stran *So Far*, *It's a bit of pain*. *It's a bit of pain to be satisfied, but it's alright* (Nekaj bolečine je, da si zadovoljen, toda v redu je).

Med svojim koncertnim obdobjem so imeli najzanimivejše predstave v prvi polovici leta 1973 na posameznih nastopih, kot so bili tisti v Batachlanu, v Parizu ali v Birminghamu. »Live kariera« je bila nujna za člane *Fausta*, ker je pomenila zagovor njihovih glasbenih idej v direktnem soočenju z občinstvom. Toda po drugi strani je postavila publiko nasproti skupini, ki je bila v krizi. Če so *Faust Tapes* resnično posnetki njihovih in naših fantazij, so njihovi koncerti pokazali popolno pomanjkanje motiviranosti.

In potem je bila angleška turneja s *Henry Cow*, ki so jo organizirali pri Virgin in jo v tisku oznanjali kot »zelo komercialno«. Šlo je za okoli dvajset nastopov – od 21. septembra do 27. oktobra 1973. Za občinstvo je bilo to bolj odkritje *Henry Cow*, ki so na tej turneji promovirali svoj prvi album *Legend*, kot pa *Faust*, čeprav sta se jim v tem času pridružila Peter Blegvad (ex *Slapp Happy*) in Uli Trepte (ex *Guru Guru*). Kitarist razpadlih *Henry Cow* Fred Frith se spominja: »Večji del turneje so bili bolj slabi, le enkrat ali dvakrat se je lahko videl bežen utrinek tistega, kar so res veljali. To je bilo zame zelo depresivno, ker sta se mi njihov prvi album in *Faust Tapes* zdela enkratna. Večina stvari, ki so jih igrali, je bila z drugega albuma in nekaj s četrtega. Zelo močna in prostaška osebnost Jean Herve Peron je bil brez dvoma najbolj interesanten med njimi – tudi kot glasbenik na odru. Bili so trenutki, ko se jim je pridružil Geoff Leigh in igral z njimi.« (V Ljubljani smo ga pred časom videli kot vodjo *Black Sheep*.) Da, tako je bilo to, nekaj preblikov genialnosti, medtem ko premo artikularne ideje niso mogle biti konkretizirane in so se pogrezale v obskurni kaos na meji znosnega. To je bila glasba, ki je bila neprimerna za odersko izvedbo, še zlasti pa za nevpeljana oziroma neavajena ušesa. In končno: katero občinstvo bi lahko sprejelo bend, ki si na odru prižge televizor, da bi jim hitreje minil čas?

Faust so razpadli konec leta 1973, ali bolj točno, prispeli so do konca svoje poti. Tu ni prostora za nostalgijo, saj *Faustova* izkušnja ni mogla trajati, kajti delirij, norost in raziskovanje nikoli ne morejo iti skupaj s komercialnim uspehom v katerikoli obliki umetnosti. Pomembno pa je, da smo v teh dveh letih dobili od njih štiri albume. To dolgujemo Uweju Nettelbecku, producentu in usmerjevalcu njihove vizije. *Faust* so prenehali obstajati, ko jih je zapustil.

Ko so pri Recommended Records pred par leti ponatisnili njihove štiri albume in izdali še dva singla, so se le-ti prodajali veliko bolje kot prej. Komadi na teh singlih so naslovljeni *Extract from Faust Party*. Odlomek s teh žurov se je pojavil tudi na dvojnem Recommended Records samplerju, skupaj s še neizdanimi posnetki skupin rocka v opoziciji, kot so *Henry Cow*, *Univers Zero*, *This Heat*, *The Residents* itd. *Faust* so bili skupaj s *Henry Cow* in *Magmo* najbolj pomembna in vplivna evropska kreativna rock skupina v sedemdesetih letih, zato ni čudno, da jih nekateri glasbeniki izrecno navajajo kot svoj dominantni vpliv in inspiracijo. Čeprav so le s težavo prezentirali svoje ideje na odru, te ideje niso mrtve. *Faust* so bili pionirji deviantnega rocka, kombiniranega s konkretno in elektronsko glasbo ter efekti s trakov. Ta danes živi naprej oziroma je dobil nove oblike, ustrezne novim razmeram. Ni naključje, da na ta nemški bend pogosto asociirajo pri opredeljevanju novejših rockovskih raziskovalcev, kot so *This Heat*, *Chrome*, *Pere Ubu*, *Throbbing Gristle*, zgodnji *Cabaret Voltaire*, *Negativland*, *DDAA*, *Einsturzende Neubauten*, *Laibach* itd.

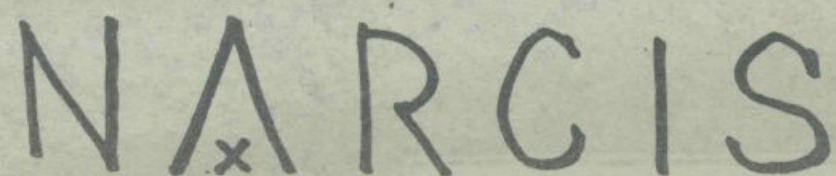
The Residents so *Faustovi* zakoniti dediči.

Mefisto je torej zgrešil svojo tarčo. A.L.

bili verzirani tudi na polju normativne glasbe.) Nato sledi druga montaža (vedno ta fasciniranost z elektronom) dveh pesmi, v kateri sta kombinirana hipnotični ritem in metalni zvok. Album se konča s poemom, ki jo v francoščini recitira Jean Herve Peron ob spremljavi akustične kitare. To je dolg tekst – abstrakten, impresionističen in poln absurdnosti. *Faust* so ta zaključek izvedli briljantno, v skladu z imidžem svoje glasbe, kot zmes surrealizma in surovosti. Gola spremljava arpeggirov na akustični kitari kreira totalni faustovski duh.

Faust Tapes je izšel v Angliji v času, ko se je okoli benda zaradi prvih dveh albumov in najave turneje že širila legenda. Oktobra 1972 so bili trije člani *Fausta* (Diermaier, Sosna in Peron) v svojem studiju v Wümme spremljevalni glasbeniki avantgardnega umetnika in violinista Tonya Conrada, prijatelja minimalistov Terryja Rileya in La Monte Younga. Pod vodstvom Uweja Nettelbecka so posneli album *Outside the dream syndicate*. Prva stran je naslovljena z *The side of man and womankind*. To je hipnotični ritem od začetka do konca, ki sestoji iz svojevrstnega ritma bas bobna in violinskega sola, toda le v linearni liniji. Druga stran z naslovom *The side of the machine* poseduje bolj fleksibilen ritem, prebodo s stalno navzočnostjo violine. Med ritmično potjo, ki se dotika nove ameriške glasbe, je stalno čutiti tudi elemente evropske srednjeveške glasbe. Pogosto je prisotna iluzija statičnosti, kot da bi čakali na nekaj (kaj?), toda nič se ne zgodi. Ta album, izdan sredi leta 1973, je uvedel na sceno firmo Caroline, ki je bila v okviru Virgin namenjena marginalni glasbi. Na žalost je bila firma kasneje ukinjena.

Kmalu za izidom *Faust Tapes* je bend posnel svoj četrti album *Faust IV* v Manor studijih. Začenja se s komadom *Krautrock*, dvanajstimi minutami nenavadne intenzivnosti, z zvoki in šumi v ozadju, zmiksanimi skupaj s kitarami, ki dosegajo stopnjo nasilenosti. Ves ta zvočni kaos potencirata surov ritem in še zlasti zgloščeni miksi. Zanimivo je, da je ta komad prav gotovo nehot postal komercialna tema rocka kislega zelja (krautrocka), ki v resnici ni nikoli obstajal – razen v glavah nekaterih kritikov in distributorjev ter v denarnicah naivnih kupcev in ljubiteljev. Ironično je, da so se gramofonske družbe začele zanimati za *Novo nemško rock glasbo* šele, ko je večina akterjev začela izgubljati velik del svoje originalnosti. *Vive la Trance* benda Amon Düül, *Future Days* benda *Can* in *Faust IV* so trije dobri albumi, toda originalna identiteta teh treh skupin (lahko bi navedli tudi druge primere) je v veliki meri izginila. *Amon Düül* so kristalizirali svojo blaznost s *Phallus Dei* in *Tanz der Lemminge* v bolj zanesljivo in čisto glasbeno obliko, *Can* so šli iz avantgardnosti *Canaxis V* ter hipnotičnega nasilja *Tago Mago* in *Ege Bamyasi* v nekaj prečiščenega in razpršenega, *Faust* pa so ubrali podobno pot. To ilustrirata tudi zadnja dva komada na prvi strani *Faust IV*. *The sad skinhead* (*Žalostni obratoglavci*) je kratek komad, ki spominja na pesem *Moonshine*

Miladojka
You need
10. april SN

GLASILO
V NAŠE
DOPISNICE

GLEDA LIŠĆE
ABADDON

Vem kaj mi je storiti.
Zbogom gospod Pik.
Zbogom gošpa.

ZBOGOM, GOSPOD PIK

Abaddon se zazre proti nam.
In nebo se nam ruši na glavo.

Arta je zadrževala solze.
Vedela je, da je montaža končana.

Abaddon se zazre proti njej.

LEPOTA KRUTOSTI

10., 11., 12. aprila ob 21^h

v Kapelici na Kersnikovi 4

IN MEMORIAM

ZA DOLOČEN ČAS VAS(NAS) JE ZAPUSTIL

TONE
 BRICMAN

**Žalujoči: staro in novo predsedstvo UK
ZSMS
SDK**

QUATERBRIG

Revolution in the Zoo

TRIBUNA

ODGOVORNI UREDNIK:

Botr

LEKTOR:

Vid

TEHNIKA:

Bab-s
Mamza

IZDAJATELJSKI SVET:
TÜRK DANILO (predsednik), MARTA MACEDONI, BOJAN KLENOVŠEK, IDA NOVAK,
ALEŠ KARDELJ, BREDA PAPEŽ, BOGOMIR KOVAČ, BORIS KONONENKO
P'S' ostali člani uredništva in izdajateljskega sveta niso bili izvoljeni ali pa še niso potrjeni

AMEN